

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Monika Kangur

**SOTSIAALTEENUSTE OSUTAMISE
VÄLJAKUTSED JA VÕIMALUSED PÄRNU
TÄISKASVANUTE VARJUPAIGA NÄITEL**

Lõputöö

Reena Matsko, MBA

Pärnu 2025

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Reena Matsko

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kangur

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Ülevaade kodutusest kui globaalsest probleemist	6
1.1. Kodutuse mõiste, põhjused ja mõjud	6
1.2. Kodutuse leevendamise strateegiad ja rahvusvahelised praktikad.....	9
1.3. Sotsiaalteenused ja meetmed kodutusega tegelemisel Eestis.....	15
2. Uuring sotsiaalteenuste osutamisest Pärnu täiskasvanute varjupaigas.....	20
2.1. Kodutus Pärnu linnas	20
2.2. Uurimismeetod, valim ja analüüsiprotsess.....	22
2.3. Uuringu analüüs ja tulemused	26
2.3.1. Planeerimine, eesmärgistamine ja teenuste isikukesksus.....	26
2.3.2. Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö.....	28
2.3.3. Sotsiaalne kaasatus	29
2.3.4. Teenuste kättesaadavus ja tulemuslikkus.....	32
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	35
Kokkuvõte	39
Viidatud allikad.....	41
Lisad.....	50
Lisa 1. Intervjuu küsimused	50
Lisa 2. Kategooriad ja koodipuu	51
Summary	53

SISSEJUHATUS

Kodutus on mitmetahuline ja keerukas sotsiaalne probleem, mis ei piirne pelgalt eluaseme puudumisega: sellega kaasnevad sageli majanduslikud raskused, vaimse tervise häired, sõltuvusprobleemid ja sotsiaalne tõrjutus. Kodutus on lisaks poliitilistele, majanduslikele ja sotsiaalsetele teguritele tihedalt seotud ka ühiskondlike ja kogukondlike hoiakutega. Euroopa kodutusega tegelevate riiklike organisatsioonide föderatsiooni (ingl *European Federation of National Organisations Working with the Homeless* –FEANTSA) ja Abbé Pierre'i Fondi (pr *Fondation Abbé Pierre*) koostöös valminud Euroopa eluasemetõrjutuse ülevaates on kodutute inimeste arvuks Euroopas 2023. aastal toodud 896 430 inimest (Horvat *et al.*, 2023, lk 24). Euroopa Parlament on 2023. aastal avaldanud uuringu, kus nenditakse kodutuse määra hüppelist kasvu liikmesriikides, seda eriti varjupaigateenuse kasutajate hulgas. Näiteks Iirimaa lühiajalise ja erakorralise peavarju kasutamine täiskasvanute seas on üheksa aastaga kasvanud ligikaudu 260%, st 2477 inimeselt 6446 inimeseni. (O'Sullivan *et al.*, 2023, lk 33) Brüsseli pealinnapiirkonnas loendati 2021. aastal 7134 kodutut, mis näitas kodutuse 18,9% kasvu võrreldes 2020. aastaga ja tekitas vajaduse analüüsida, kas kasutusel olevad kodutuse ennetamise meetmed toimivad (Carlier & Verdonck, 2024, lk 1–2). Richard jt (2024, lk 5) on leidnud, et Kanada kodutute inimeste tervishoiukulud olid peaaegu seitsmekordsed võrreldes püsiva elamispinnaga inimestega. Politsei ressursidki saavad liigselt koormatud, kuna sageli tuleb tegeleda madala ohutasemega väljakutsetega nagu kodutute avalikes kohtades purjusolek või muu avaliku korra rikkumine (Townley *et al.*, 2022, lk 2014).

Kodutute arvu kasv osutab sellele, et praegu rakendatavad meetmed ei ole piisavad kodutuse vähendamiseks ega taga kodutute pikaajalist iseseisvat toimetulekut – see on käesoleva lõputöö uurimisprobleem. Töö eesmärk oli välja selgitada Pärnu täiskasvanute varjupaiga kodututele pakutavate teenuste isikukeskus ja terviklikkus Pärnu linnavalitsuse sotsiaalametnike ning teenuseosutajate hinnangul, samuti teha

ettepanekuid Pärnu linnavalitsuse sotsiaalosakonna juhatajale kodutusest väljumise toe arendamiseks. Eesmärgi saavutamiseks otsis autor vastuseid uurimisküsimustele:

- Kuidas on korraldatud teenuste osutamine Pärnu täiskasvanute varjupaika sattunud isikutele?
- Millised teenused ja tegevused aitavad suunata Pärnu täiskasvanute varjupaiga kodutuid iseseisvale toimetulekule?

Eesmärgi täitmiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Moodustati eesmärgipärane valim, kuhu kaasati Pärnu täiskasvanute varjupaiga klientidega sotsiaalteenuste osutamisel kõige enam kokku puutunud Pärnu linnavalitsuse ja Pärnu linna teenuseosutajate esindajad. Andmekogumismeetodiks valiti intervjuerimine, täpsemalt poolstruktureeritud intervjuude läbiviimine.

Töö koosneb kahest osast. Esimeses osas antakse ülevaade kodutusega seonduvast terminoloogiast, selle struktuurasetest ja individuaalsetest põhjustest ning mõjudest nii ühiskonnale kui inimesele. Samuti käsitletakse kodutuse leevendamise strateegiaid ja meetmeid rahvusvahelises vaates ning kirjeldatakse sotsiaalteenuseid ja meetmeid kodutusega tegelemisel Eestis. Töö empiirilises osas käsitletakse kodutuse olukorda Pärnu linnas ja tutvustatakse põhjalikumalt uurimismetoodikat, millega uuritakse sotsiaalteenuste osutamise korraldust ning valimisse kaasatud spetsialistide hinnanguid sotsiaalteenuste erinevatele aspektidele ja arengukohtadele. Empiirilise osa teises pooles esitatakse teostatud uuringu analüüs ja tulemused ning läbi arutelu tuuakse välja järeldused ja ettepanekud.

Käesolevas lõputöös selgitatakse välja, kuidas sotsiaalametnikud ja teenuseosutajad tajuvad teenuste tulemuslikkust ning kas peetakse vajalikuks muudatuste tegemist teenuste korralduses või sisus. Kodutuse keeruka ja mitmetahulise probleemi leevendamiseks on oluline pidevalt täiustada kasutusel olevaid meetmeid ning arendada välja uusi lahendusi, mis toetavad nii abistajaid kui abivajajaid.

1. ÜLEVAADE KODUTUSEST KUI GLOBAALSEST PROBLEEMIST

1.1. Kodutuse mõiste, põhjused ja mõjud

Kodutus ei ole ühetaoline nähtus, vaid avaldub ühiskondade ja indiviidide tasemel erineval viisil ning hõlmab eriilmelisi kogemusi. Probleemi sügavam mõistmine eeldab kodutusega seonduvate mõistete piiritlemist ning kodutuse keerukate põhjuste ja mõjude selgitamist. Aru tuleb saada struktuurasetest ja individuaalsetest faktoritest, mis suurendavad riske ja takistavad kodutusest väljumist. Oluline on hoomata kodutuse mõjusid nii inimese heaolule kui ühiskonna ja sotsiaalsete süsteemide toimimisele.

FEANTSA on 2005. aastal välja töötanud Euroopa kodutuse ja eluaseme puudumise tüpoloogia (ingl *European Typology of Homelessness and Housing Exclusion* – ETHOS), et luua ühine raamistik lihtsustamaks riikidevahelist ühist tegutsemist. ETHOS jagab eluasemega seotud probleemseid situatsioone neljaks kontseptuaalseks kategooriaks:

1. Peavarjuta isikud (ingl *roofless*): tänavatel, avalikes kohtades ja ööbimiskohtades elavad isikud, kel puudub püsiv elukoht.
2. Kodutud (ingl *houseless*): kodutute või naiste varjupaikades elavad isikud (koduvägivalla eest pagenud), immigrantide ajutistes majutuskohades peatujad, institutsioonidest vabanemisel olevad isikud, kellel puudub vabanemise tähtajaks teadaolev eluase, samuti üle 12 kalendrikuu toetatud elamispinnal elavad inimesed.
3. Väheväärtuslik juriidilise kaitseta eluruum (ingl *insecure*): ajutiselt pere või sõpradega elavad isikud, ilma legaalse üürisuhteta isikud, väljatõstmise- ja vägivallaohus elavad isikud.
4. Ebakvaliteetne eluruum (ingl *inadequate*): autoelamutes, isevalmistatud varjualustes, elamiskõlbmatutes või ebasobivateks tunnistatud eluruumides ja äärmise ülerahvastatuse tingimustes elavad inimesed. (FEANTSA, 2006, lk 1; FEANTSA, 2008)

Busch-Geertsema jt (2016, lk 131) on välja pakkunud rahvusvahelise kodutuse kontseptsiooni, mis keskendub „elamisele äärmiselt ebapiisavates elamistingimustes, kuna puudub juurdepääs minimaalselt piisavale eluasemele“. Ameerika Ühendriikide koolipiirkondades kogetud kodutuse uuringus on kodutuse mõiste selge määratlemise olulisuse käsitlemisel välja toodud, et lisaks probleemi ulatuse adekvaatsele hindamisele ja selle sisu mõistmisele, mõjutab definitsiooni täpsus ka seda, millesse ja kuhu ressursse suunatakse (Sullivan, 2023, lk 753). Erinevused kodutuse mõistes ja kategooriates võivad raskendada uurimistulemuste üldistamist ning järjepidevalt tuleks tugineda ühtsetele definitsioonidele (Fornaro *et al.*, 2022, lk 12).

Kodutuse tekkepõhjuseid jagavad teoreetikud struktuurseteks ehk poliitikate ja ühiskonnaga seotud ning individuaalseteks ehk isikuga seotud põhjusteks. Lee jt (2021, lk 17) nimetavad struktuursete kodutuse kasvu mõjutajatena tegureid nagu taskukohaste eluasemete nappus, sissetulekute ebavõrdsuse kasv, deinstitutionaliseerimise mõju ja tööturu volatiilsus. Abramyan ja Summers (2021, lk 12) on kodutust enim mõjutavate majanduslike faktoritena välja toonud jõukohase hinnatasemega eluasemete puuduse ja töökaotuse. Kodutus on tihedalt seotud majanduslike raskustega, mis võivad inimest hakata mõjutama juba lapsepõlves. Viimasel neljakümnel aastal väljendunud kodutust ennustavaid tegureid uurinud Giano jt (2020, lk 694) leidsid, et vaesus esineb kodutust ennustavate asjaolude järjestuses sageduselt kolmandal kohal. Halkos ja Aslanidis (2023, lk 17) nimetavad vaesust üheks kolmest kodutuse juurpõhjuseks (lisaks sotsiaalsele ebavõrdsusele ja tõrjutusele). Uuringud on näidanud seost lapsepõlvetraumade ja kodutuse kujunemisteede vahel, kus ebasoodsate elukogemuste risk oli kõrgem piiratud rahaliste ressurssidega elanikkonna seas. Seetõttu võiks kodutuse esmaseks ennetusmeetmeks pidada materiaalse puuduse ja vaesuse vähendamist. (Luchenski *et al.*, 2018, lk 267)

Kodutuks jäämise riski suurendavate personaalsete põhjustena on Nilsson jt (2019, lk 747) nimetanud mitmeid erinevaid mõjutajaid, sealhulgas meessugu, mitteheteroseksuaalset identiteeti, madalat haridustaset, töötust ja püsisuhte puudumist. Samuti võivad kodutusesni viia ebasoodsad elusündmused nii lapsepõlves kui ka täiskasvanueas, näiteks kriminaalne käitumine, vangistuses viibimine, kodust põgenemine, sage elukoha vahetamine, psüühikahäired ja enesetapukatsed.

Mabhala jt (2021, lk 11) on olulisemate kodutuks jäämise teguritena välja toonud sõltuvuse narkootikumidest või alkoholist, väljatõstmise eluasemelt, töö kaotuse ja vangistusse sattumise. Sõltuvus alkoholist ja narkootikumidest mõjutab negatiivse ahelreaktsioonina inimeste karjääri, sissetulekuid ja suhteid. Vaimse ja füüsilise tervise häired takistavad toimetulekut tööturul ja ühiskonnas laiemalt. (Abramyan & Summers, 2021, lk 16) Seost sõltuvuse ja allakäiguspiraali vahel näeb ka Zhao (2022, lk 2), kes nimetab sõltuvust enamlevinud kodutuse põhjustajaks. Sõltuvuse tõttu tekivad pinged pere- ja sõprussuhetes, vähenevad võimalused säilitada tööd ja niigi piiratud rahalised vahendid kuluvad sõltuvuse rahuldamiseks. Need asjaolud omakorda suunavad kodutuid sõltuvusainetest leevendust otsima ja jäädakse lõksu sõltuvuse tsükklisse.

Itaalia kodutust lahti mõtestades ning erinevaid vaatenurki leida püüdes on Sabatini (2024, lk 12) jõudnud järeldusele, et eluaseme puudumine, mis on eelkõige ohuks tervisele, mõjutab lisaks nii suhteid kui töövõimalusi. Kodutuse probleemi lihtsustatakse ja häbimärgistatakse ka institutsionaalsel tasandil, kodutuid tembeldatakse kuritegelikeks ning ühiskonnas on levinud arvamus, et kodutud on oma olukorras ise süüdi, laisad või keelduvad pakutavast abist. Santos-Olmo jt (2024, lk 9) leiavad, et kodutuse probleemi tuleb avalikkusele esitleda tasakaalustatud ja inimlikust vaatenurgast ning suurendada arusaama kodutute ees seisvatest väljakutsetest. Ühiskond peab teadlikult edendama empaatiliste hoiakute kujundamist ning dekonstrueerima tekkinud stereotüüpe.

MacNeil ja Burnes (2022, lk 393) on välja toonud suureneva kodutuse vanemaealiste hulgas ning neid vanusest tulenevalt ähvardavad täiendavad ohutegurid. Lisaks varjupaikade füüsilisele disainile võivad vanemaealistele kahju tekkimise riski suurendada institutsionaalsed põhimõtted nt teatud kellaaegadel sisse registreerimine või kohustus lahkuda varjupaigast teatud tundideks päevas. Grenier jt (2016, lk 21) toovad esile, et vanemaealiste kodutute ainulaadsetele vajadustele ei ole piisavat tähelepanu pööratud ning et kodutuse kontekstis tuleks vanemaealistena käsitleda juba üle 50-aastaseid isikuid.

Lisaks kodutuks jäämisele võib antud olukord jääda püsima pikaajaliselt. De Sousa jt (2022, lk 4) defineerivad, et krooniliselt kodutu isik: „viitab puudega isikule, kes on olnud pidevalt kodutu vähemalt ühe aasta või on viimase kolme aasta jooksul kogenud vähemalt nelja kodutuse episoodi, kus nende episoodide kogupikkus on vähemalt 12 kuud“.

Kroonilist kodutust kogevatel inimestel esineb väga sageli vaimse tervise ja sõltuvushäireid, mis veelgi raskendavad nende teenustele kaasamist ja seal püsimist. Seetõttu vajab see grupp intensiivset ja terviklikku (integreeritud teenustega) raviprotsessi. (Helm *et al.*, 2023, lk 1203) Calvo jt (2019, lk 1793) seevastu leiavad, et kodutuse käsitlemine kroonilise püsiva (individuaalse) seisundina (sarnaselt meditsiinilistele diagnoosidele) ei ole õigustatud kuna kodutuse kujunemises mängivad olulist rolli ka sotsiaalmajanduslikud tegurid. Pikemaajalist viibimist varjupaigas võib vaadelda kui institutsionaliseerimist, mis Teppers jt sõnul (2024, lk 132) toob kaasa kahjulikke mõjusid nagu apaatia ja liigne sõltuvus institutsioonist, mis kahjustab isiku suutlikkust iseseisvalt otsuseid langetada. Fleury jt (2021, lk 10) on jõudnud järeldusele, et enesetõhususe ja saavutusvajaduse areng on samuti seotud eluaseme vormiga. Püsiva elamispiinani jõudnud inimesed tunnetasid isiklikku vastutust oma käekäigu eest, rahulolu iseseisvuse ja enda saavutustega, seevastu varjupaikade ja ajutiste majutusasutuste elanikud pigem ootasid, et oskuste arendamiseks antakse neile väliseid juhiseid või et areng toimub iseenesest ilma reaalse pingutusega.

Kodutuse põhjused on seotud nii ühiskondlike struktuursete teguritega kui inimese individuaalse haavatavusega. Kodutus ei ole üksnes majanduslike raskuste väljendus, vaid ka sotsiaalsete tingimuste tulemus, kus ümbritsev keskkond ja personaalsed põhjused on pidevas omavahelises vastasmõjus.

1.2. Kodutuse leevendamise strateegiad ja rahvusvahelised praktikad

Kodutuse vähendamine on sotsiaalpoliitiline väljakutse, millele pole lihtsaid lahendusi. Eluaseme puuduse, vaesuse, sõltuvuste, tervisprobleemide ja sotsiaalse tõrjutuse mõjude leevendamine nõuab ressursse, kompleksset lähenemist ning partnerlust riigi, kohalike omavalitsuste, ettevõtjate ja kogukondade vahel. Kombineerida tuleb ennetustööd, varajast sekkumist, eluasemepoliitikat, pikaajaliste tugisüsteemide pakkumist ning koostööd erinevate avalike teenuste osutajatega. Käesolevas alapeatükis käsitletud võimalused loovad aluse edasisteks aruteludeks ning aitavad kaasa parimate praktikate kujundamisel.

Euroopa riikide reageeringud kodutusele varieeruvad märkimisväärselt. On riike, kus kodutusega tegelemine on riiklikult koordineeritud ja stabiilselt finantseeritud ning leidub riike, kus kodutuse teenused piirnevad erakorralise majutuse ja toidu pakkumise ning minimaalse toega. (Pleace *et al.*, 2018, lk 18) Euroopa Komisjoni hinnangul on kodutuse kaotamiseks aastaks 2030 võtmetähtsusega integreeritud komplekssete teenuste ja juhtumikorraldusliku toe pakkumine (O’Sullivan, 2022, lk 7).

Vajadust rakendada mitmekülgset lähenemist toetab samuti süsteemiteooria, mille peamine roll sotsiaaltöös on erinevate aspektide arvestamine reageerimisel keerukusele ja ebakindlusele ning sotsiaalsete meetmete kokku viimine personaalse toetamisega. Fookus tuleb seada kohanemisele sotsiaalse tegelikkusega ja taastumisvõimele. (Payne, 2021, lk 225–226) Vanemaealiste kodutute võimalusi ja vajadusi uurinud Canham jt (2022, lk 2634) jõudsid samuti järeldusele, et tuleb pakkuda mitmekesiseid ja isikukeskseid lahendusi: pikaajalist hooldust, toetavat eluaset ja juhtumikorralduslikku lähenemist.

Gřundělová ja Stanková (2020, lk 372–374) on leidnud, et kodutute jaoks on varjupaigad sageli ajutised lahendused, mis ei paku pikaajalist stabiilsust. Varjupaigad võivad keskenduda rohkem reeglite täitmisele ja vähem individuaalsete vajaduste arvestamisele. See ahendab kodutute inimeste võimalusi tulevikku planeerida, saavutada stabiilne eluase ja ühiskonda taasintegreeruda. Varjupaikades on vaja rakendada isikukesket planeerimist, et keskenduda kodutute inimeste individuaalsetele vajadustele ja eesmärkidele ning nende alusel kavandada samme tuleviku kujundamiseks.

Namian (2022, lk 336–339) tõdeb samuti, et kodututele pelgalt füüsilise eluaseme pakkumine ei pruugi olla piisav lahendus. Varjupaigas elamine võib väga piiratud rahaliste ressursside korral tunduda majanduslikult soodne, võimaldades rohkem vahendeid suunata isiklike vajaduste rahuldamiseks. Kodutud kardavad geograafilist isoleeritust, kuna odavamad eluasemed asuvad tihti keskustest kaugel. Varjupaiku võidakse pidada kodulaadseteks kohtadeks, kust ei soovita lahkuda emotsionaalsete ja sotsiaalsete seoste tõttu, varjupaigas tunnetatakse kaasatust ning üksi elama asumise mõtegi võib tekitada ärevust.

Fleury jt (2021, lk 9) läbi viidud uuringu tulemusel selgus, et kodutud on rahuldamata vajadustena ära toonud piiratud juurdepääsu personaliseeritud vaimse tervise teenustele ja sõltuvusravile. Shoemaker jt (2020, lk 5) on leidnud, et kodutute üldise populatsiooni neljaks prioriteetseimaks vajaduseks tähtsuse järjekorras peetakse:

- eluasemele juurdepääsu võimaldamist,
- vaimse tervise toe ja sõltuvusravi pakkumist,
- hooldusteenuste koordineerimist ja juhtumikorraldusliku lähenemise rakendamist,
- piisavale sissetulekule ligipääsu hõlbustamist.

Batterham (2019, lk 17–18) soovitab kodutuse riskiteguritest pöörata tähelepanu madalate ja ebastabiilsete sissetulekute leevendamisele, ebavõrdse kohtlemise vastu kaitse tugevdamisele, tervise- ja sõltuvushäiretega inimeste teenuste mitmekesistamisele ja täiustamisele. Kodutuse ennetamise poliitika peaks keskenduma riskide algpõhjuste kõrvaldamisele sh tööturupoliitika ja sotsiaalkaitstesüsteemi ümberkujundamisele, tervishoiuteenuste kättesaadavuse parandamisele ning sotsiaalse kihistumise mõjude leevendamisele. Sabatini (2024, lk 12) leiab, et kodutuse olukorra parandamiseks tuleb ajutiste ja hädaabinõude asemel kasutusele võtta süsteemsed meetmed: eelkõige ennetada eluasemelt väljatõstmist ja arendada „esmalt eluase“ (ingl *Housing First*) lahendusi, suunata sotsiaalteenuste ja teenuste fookus enamale kui pelgalt minimaalse abi pakkumisele, anda kodututele tagasi identiteet ja kaasata kodutud kodutuse kuvandi, poliitikate ja teenuste kujundamisse.

Kodutust kui kroonilist rahvatervise probleemi erinevates demograafilistes kihtides uurinud Giano jt (2020, lk 704) on leidnud, et meetodid kodutusega tegelemiseks ja selle kaotamiseks peavad lähtuma sihtrühmade eripäradest ning keskenduma konkreetse grupi kodutust põhjustavatele asjaoludele. Nii individuaalsete kui ka terveid inimrühmi järjepidevalt mõjutavate, elutingimuste ebastabiilsust ja kroonilist kodutust soodustavate tegurite kindlakstegemine on oluline suunis, et edukamalt toime tulla kodutuse vähendamise ja kaotamisega. Shoemaker jt (2020, lk 5–6) rõhutavad samuti sihtrühmade erinevate vajaduste kaardistamise ja arvestamise tähtsust, et juhised nendega tegelemisel oleksid võimalikult konkreetse grupi vajadusi arvestavad.

Kannenberg ja Conley (2020, lk 305) peavad oluliseks suurendada kodutust kogevate inimeste võimalusi osaleda tähendusrikastes tegevustes, milleks nad soovivad tegevusteraapiat (ingl *occupational therapy*). Tegevusteraapia kliendikeskne lähenemine aitab inimesel (taas)leida koha kogukonnas, toetab tema eneseväärikuse taastamist ning arendab võimet langetada teadlikke otsuseid oma elu ja tegevuste osas. Läbi jõustava lähenemise paranevad eluks vajalikud oskused ning suureneb tõenäosus saavutada oma eesmärgid. Eneseteostus aitab inimestel toime tulla kodutusega kaasneva trauma ja stigmadega. Marshall jt (2020, lk 405) leiavad samuti, et tuleb toetada kodutute võimalust osaleda mõtestatud tegevustes, mis aitavad neil ühiskonda lõimuda, tugevdada eneseteadvust ja kuuluvustunnet. Kodutute olukorra parandamiseks on lisaks tegevusteraapiale nimetatud kogemusnõustamise olulisust (Helm *et al.* 2023, lk 1205) ja sotsiaalset tõrjutust kogenud inimeste kaasamist nõustamisse (Luchenski *et al.* 2018, lk 267).

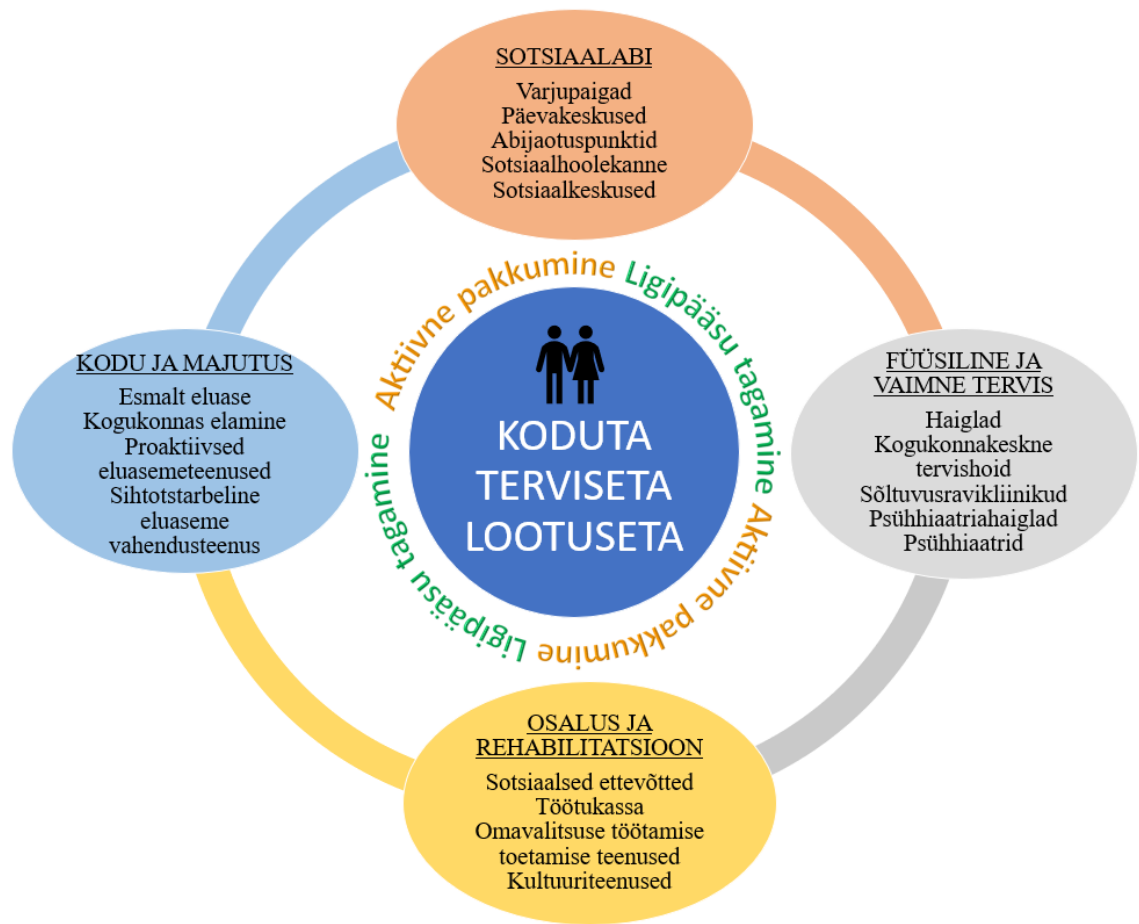
Kodutusest väljumise toetamiseks on kasutusel erinevaid strateegiaid. Ilavska (2018, lk 654) kirjeldab astmelist resotsialiseerumisprotsessi, mis toimub etapiviisiliselt ning leiab aset (resotsialiseerimis)asutuses. Kliendid läbivad erinevad kohanemisfaasid, mille jooksul oodatakse neilt aktiivset osalemist tegevuskavas. Keskendutakse eneseregulatsiooni oskuste arendamisele ning vastutustunde suurendamisele, fookus on isiklikul arengul. Protsessi lõppedes liigub klient iseseisvasse ellu ja siseneb tööturule.

Kõre jt (2017, lk 43) on „trepimudelit“ (ingl *staircase model*) selgitanud kui isiku liikumist erinevate eluaseme tüüpide vahel, kus edasijõudmist võib käsitleda tasuna soovitud käitumismustrite omandamise eest. Abisaaja võimalus osaleda teda puudutavate otsuste langetamisel on minimaalne, kuna sotsiaalametnik määrab, millal on inimene valmis elama iseseisvalt (Chanal & Berut, 2023, lk 66).

Paradigmale, et kodutud on oma olukorra ise põhjustanud ning peavad enne eluaseme saamist tegema muutusi, et olla „eluasemeks valmis“, vastandub „esmalt eluase“ mudel. See on käsitlus, mis tunnustab igaühe õigust kohesele eluasemele ning väidab, et inimesed taastuvad toetavate teenustega eluaset omades paremini, mis omakorda vähendab riski tagasi kodutusse langemiseks. (Gaetz & Buchnea, 2023, lk 51) Esmalt eluasemele keskenduva mudeli nõrkustena on nimetatud, et kuigi lähenemine vähendab nähtavat kodutust, ei käsitle see piisavalt kodutuse algpõhjuseid näiteks vaimse tervise häireid.

Pikaajalise ja tervikliku toe pakkumata jätmine võib tahtmatult hoopis põlistada sõltuvust toetatud eluasemest. (Farkas *et al.*, 2025, lk 188)

Mudel „esmalt inimene“ (ingl *Person First*) asetab rõhu kodutute hääle kuulda võtmisele. Rõhk on teenuste aktiivsel pakkumisel ja lihtsasti ligipääsetava ning inimest väärtustava keskkonna tagamisel. Mudel propageerib isikukeskset terviklikku lähenemist, kus peetakse oluliseks arvestada nelja samaaegselt toimiva mõõtmega, mida on kujutatud joonisel 1. (Teppers *et al.*, 2024, lk 20)

Joonis 1. Neli väärikuse ja heaolu sammast. Allikas: Teppers *et al.*, 2024, lk 20

Kodututega töötamisel on vabatahtlike rakendamine nii lisaressurss kui võimalus kodutute kaasamiseks vabatahtlike korraldatud grupegevustesse. Vabatahtlike juhitud jooksugruppides osalenud kodutud naised väärtustasid sotsiaalset toetust, mida nad said nii vabatahtlikelt kui grupis osalevatelt teistelt naistelt. Lisaks avaldas jooksugrupis osalemine neile füüsilist ja vaimset positiivset mõju. (Dawes *et al.*, 2019, lk 1238–1239)

Prosser (2021, lk 420–421) on vabatahtlike korraldatavate tegevustena nimetanud tänavatel supiköögi korraldamist ning ressursside (toit, riided, varustus tänaval vastu pidamiseks) jaotamist. Materiaalse abi osutamisele lisandub sotsiaalne suhtlus ning teabe jagamine teenuste kohta. Forg ja Paun (2021, lk 73) on ära märkinud Chicagos kodutute varjupaigas tegutseva üliõpilastest vabatahtlike peetava kliiniku.

Kodutuse probleemiga tegelemisel tuleks ressursid suunata programmidele, mis on disainitud edu saavutamiseks ja mille tulemusi hinnatakse näitajate alusel, mis mõõdavad elukvaliteedi paranemist ning isiku võimete maksimaalset rakendamist:

- klientide arv, kes täidavad lõpuni tegevuskava 30 kuu jooksul varjupaika sisenemisest;
- sissetulekute suurenemine;
- võimekus säilitada töö pooleks aastaks või kauem;
- haridustaseme tõus;
- suutlikkus säilitada stabiilne elukoht 12 kuud peale kodutusest väljumist;
- klientide hulk, kes on lõpule viinud vaimse tervise või sõltuvusravi programmi 12 ja 24 kuu jooksul;
- programmide ja teenustega rahul olevate klientide osakaal. (Theroux & Summers, 2021, lk 40–41)

Kodutuse vähendamiseks on vaja mõista kodutuse juurpõhjuseid ning kodutusest väljumist takistavaid tegureid. Potentsiaali on strateegiatel, mis hõlmavad nii eluaseme tagamist kui pikaajalist juhtumikorralduslikku sotsiaalset tuge ja tervishoiuteenuseid (eriti vaimse tervise ja sõltuvusravi osas). Varjupaigas viibimine ei ole pikaajaline ja edasiliikumist toetav lahendus, pigem on see iseseisvumist takistavaks teguriks. Kodutusega seotud programmide tulemuslikkust tuleks mõõta, kuna see võimaldab lisaks toimivate teenuste kindlakstegemisele keskenduda nende edasisele täiustamisele ja mõjusamaks kohandamisele. Kaasaegsed lähenemised keskenduvad kodutute enesetõhususele, väärkuse ja heaolu taastamisele ning individuaalsete vajaduste terviklikule integreerimisele pakutavate teenustega.

1.3. Sotsiaalteenused ja meetmed kodutusega tegelemisel Eestis

Kodutute hulk Eestis ei ole märkimisväärne ning seetõttu ei pruugi kodutuse probleem leida piisavat tähelepanu ega selle leevendamiseks vajalikke ressursse. Nagu lõputöö eelnevast teoreetilisest käsitlusest on selgunud, vajab kodutusega seotud probleemide lahendamine erinevate osapoolte koostööd ning mitmesuguste isiku vajadusi arvestavate teenuste integreerimist.

Varjupaigasteenuse saajaid Eestis oli 2022. aastal kokku 1719, varjupaigasteenuse aruandes nimetatakse neist kodututeks 1347 inimest. Enim kodutuid (634 inimest) kuulus vanusegruppi 25–49. Kõige suurem grupp kodututest viibis varjupaigas aasta jooksul kuni seitse ööd (716 inimest), kuid tähelepanuväärseks saab pidada asjaolu, et umbes kaheksa protsenti kodututest ööbisid varjupaigas rohkem kui 180 päeva aastas. (Sotsiaalministeerium, 2022) Tallinna Sotsiaaltöö Keskus on põhiliselt resotsialiseerimisteenust kasutavate isikute osas viinud 2019. aastal läbi ulatusliku kliendianalüüsi. Uuringu tulemusel leidis kinnitust, et osa vaimsete häiretega isikutest ei ole suutlikud eluga tavaühiskonnas kohanema ning vajaksid muid teenuseid, näiteks erihoolekande- või üldhooldusteenust. Uuringus nimetati, et 55,9% teenusekasutajatest seisab silmitsi alkoholi liigtarvitamise probleemiga. Välja toodi, et erinevate vaimsete probleemidega isikud ja sõltuvusega isikud vajavad erilaadset käsitlust ning neile ei pruugi piisata tavapärasest teenuse osutamise kestusest. (Piirsalu, 2020, lk 89–90)

Sarnaselt iga inimesega, kes vajab toimetulekut toetavat abi või teenuseid, saavad kodutud taotleda abi ja sotsiaalteenuseid riigilt või kohalikult omavalitsuselt. Sotsiaalhoolekande seadus (2015, § 3) sätestab: „Sotsiaalteenuse osutaja peab sotsiaalteenuse osutamisel lähtuma üldtunnustatud kvaliteedipõhimõtetest: isikukesksus, teenuse võimestav iseloom, tulemustele orienteeritus, vajaduspõhine lähenemine, terviklik lähenemine, isiku õiguste kaitse, kaasamine /.../.“ Ploom (2017, lk 13) on rõhutanud omavalitsuse kohustust toetuse vajaduse kompleksel välja selgitamisel ning konkreetsele abivajadusele vastava toe pakkumisel. Tuge peab andma piisavalt, et isik saaks võimalikult sõltumatult igapäevaeluga hakkama, teisalt lasub abi saajal kohustus enda elu korraldamise ja hakkamasaamise eest.

Eestis on kodutusega tegelemine kohalike omavalitsuste ülesanne (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015, § 30). Osad riiklikud programmid, mille kaudu saab samuti kodututele abi pakkuda (nt vanglast vabanenute jätkutugi, isikukeskse erihoolekande teenuse mudel), kaasavad erasektori. Kupper (2021, lk 44) on leidnud, et vabatahtlikud saavad täiendada kohalike omavalitsuste tugisüsteeme ning toimida toetava ressursina seal, kus omavalitsustel puuduvad võimalused või vastavad teenused. Selleks, et vabatahtlike panus tooks kauakestvat kasu, vajavad nad väljaõpet ja koostöösuhte kliendiga peaks olema pikaajaline. Eesti sotsiaalsüsteem ei ole loonud selget raamistikku vabatahtlike kaasamiseks kodutuse probleemi leevendamisse.

Sotsiaalkindlustusamet (2018a, lk 3) on Eesti sotsiaalteenuste üldises kvaliteedijuhises sisustanud isikukeskse, vajaduspõhise ja tervikliku lähenemise muuhulgas järgmiselt:

Hinnatakse ja arvestatakse inimese individuaalseid eesmärke, vajadusi, tugevusi ja võimalusi. Teenuse planeerimisel sõnastatakse koos inimesega teenuse eesmärk, lepatakse kokku millal ja kuidas soovitud eesmärgini jõuda. /.../ Inimese vajaduste hindamisel ja eesmärkide seadmisel arvestatakse eelnevalt osutatud ja paralleelselt osutatavate teenuste ja nende mõjuga. Inimese vajadusi ja vajaduste muutusi hinnatakse regulaarselt. /.../ Teenuse planeerimisel ja osutamisel arvestatakse kogukonnapõhisusega, kasutatakse kogukonna ressursse ja võimalusi. /.../ Inimese vajadusest lähtuvalt tehakse koostööd teiste teenuseosutajate, võrgustikupartnerite ja inimese lähikondsetega.

Varjupaigateenuse kvaliteedimõõdikuna on muuhulgas toodud: „KOV/teenuseosutaja on hindamisküsimustiku alusel hinnanud inimese abivajaduse tervikuna, sh selgitanud välja sobiva(te) teenuste vajaduse, mahu ja sageduse, on läbi viinud inimese nõustamise ja leppinud kokku sobivate teenuste osutamise“ (Sotsiaalkindlustusamet, 2018b, lk 4).

Sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuse raames on õigustatud isikul võimalik saada teenuseid, mille fookus on iseseisvuse suurendamisel, hariduse omandamisel, ühiskondlikust elust osavõtul ning sobiva töö leidmisel (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015, § 62). Õigustatud isikutel on tervisega seotud piirangute esinemisel võimalus saada töötukassast näiteks nõustamisteenuseid, kogemusnõustamist ja tööalase rehabilitatsiooni teenust (Tööhõiveprogramm 2024–2029, 2023, § 32, § 33, § 38).

Heaolu arengukavas 2023–2030 (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 3) on nii sotsiaalse ebavõrdsuse kui vaesuse vähendamine välja toodud osana arengukava väljakutsetest. Halkos ja Aslanidis (2023, lk 2) on nimetanud kodutust vaesuse kriitilisimaks väljendusvormiks. Heaolu arengukavas 2023–2030 kodutust ei käsitleta. Ainsa meelevaldse seose kodutute kaasamisega saab luua vajadusega: „/.../ tuleb tegeleda riskirühmade tööturule toomisega ja nende tööturul püsimise toetamisega“ (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 13).

Juhtumikorralduse põhimõtted Eestis on sätestatud järgmiselt: „Kui isik vajab iseseisva toimetuleku parandamiseks pikaajalist ja mitmekülgset abi, sealhulgas pikaajalist hooldust, milleks on vaja koordineerida mitme organisatsiooni koostööd abi andmisel, kasutatakse juhtumikorralduse põhimõtet“ (Sotsiaalhoolekandeseadus, 2015, § 9). Lisaks juhtumikorraldusele hõlmab inimese vajaduste terviklik käsitlemine ka võrgustikutööd sh mitteformaalsesse võrgustikku kuuluvate ressursside leidmist ning kaasamist. Võrgustikutöö hõlmab sidemete loomist ja hoidmist. Sotsiaalne võrgustik on inimese ellu ühel või teisel moel kaasatud ümbritseva keskkonna liikmed. Riskigruppide sotsiaalsete suhete hulk on piiratud ning sageli on sealt välja jäänud lähedased inimesed. Sotsiaalsete suhete tähtsustamine avab võimaluse luua abivajaja ümber püsivaid ja toetavaid struktuure. (Ewijk, 2017, lk 27)

Kodututega tehtava töö analüüsimisele on Eestis pööranud suurimat tähelepanu Tallinna Sotsiaaltöö Keskus, kus on viidud regulaarselt läbi erinevaid uuringuid nii kodutuid iseloomustavate näitajate kohta kui hinnatud klienditöö sisu ja tulemusi. Tallinnas on kasutusel neljaastmeline koduta inimeste resotsialiseerimise süsteem: „/.../ vältimatu sotsiaabi öömajad ja varjupaik; resotsialiseerimine sotsiaalmajutusüksustes ja varjupaigas; resotsialiseerimine ühiselamus; sotsiaal- ja munitsipaalaluruumid (iseseisvalt elamisega toime tulijatele)“ (Peeker, 2021, lk 4). Kõre jt (2017, lk 39) seevastu on jõudnud järeldusele, et Eestis valdavalt rakendatav astmelise rehabilitatsiooni praktika ei pruugi olla kodutuse probleemidega tegelemisel edukas ning otstarbekas oleks uurida alternatiivseid ja uuenduslikke praktikaid.

Kodutuse üheks peamiseks riskiteguriks on sõltuvushäired. Purre jt (2023, lk 11) on Eestis pakutavat abi uurides järeldanud, et samaaegselt esineva sõltuvus- ja raske psüühikahäirega inimeste aitamiseks puudub strateegia ning nad jäävad vajaliku abita.

Eestis soovitatakse: „Välja töötada multidistsiplinaarsete meeskondade juhtumikorralduslik teenusepakkumise mudel /.../, milles lepitakse kokku meeskonnatöö korraldus ning meditsiini- ja sotsiaalvaldkonna, aga ka kohalike omavalitsuste koostööpõhimõtted“ (Purre *et al.*, 2023, lk 108). Sammel (2021, lk 9) on nentunud, et sõltuvusest vabanemine on pikaajaline protsess ja eeldab kauakestvat integreeritud teenuste osutamist. Pealesunnitud sõltuvusravi ei pruugi olla tulemuslik, sest paranemise eelduseks olev kliendi sisemine motiveeritus saab kujuneda läbi vabatahtliku otsuse ravile asumiseks. Seevastu programmi „Kainem ja tervem Eesti“ vahehindamise lõpparuandes on nenditud, et sõltuvuse ravis tuginemine üksnes inimese taatele või selle puudumisele võib jätta tähelepanuta võrgustiku võimalused ja oskused motivatsiooni leidmise toetamisel (Civitta Eesti AS, 2019, lk 67).

2021. aastal korraldas Tallinna Sotsiaaltöö Keskus uuringu, et ajakohastada andmeid Tallinna kodutute demograafilise koosseisu kohta. Eesmärk oli mõista, millised on kodutute eelistused ja reaalselt kasutatavad teenused ning seeläbi paremini planeerida, millist tuge on vajalik ja võimalik pakkuda (Peeker, 2021, lk 11). Uuringu tulemusel tehti mitmeid ettepanekuid teenuste täiustamiseks: viibimiskohtade lahtiolekuaegade pikendamine, päevakeskuste tegevuse laiendamine, elukeskkonna kvaliteedi tõstmine majutuskohdades, suurema tähelepanu pööramine ühiskonda taasintegreerimise tulemuslikkusele, omavalitsuse pakutavate eluruumide hulga kasvatamine, tänavakodutele pideva nõustamise pakkumine, alkoholi kuritarvitavatele kodututele iseseisva taastumise keskuse loomine (Peeker, 2021, lk 36–40).

Kõre jt (2017, lk 51–52) paraku leiavad, et kodutute rehabiliteerimisega seotud tegevused Eestis ei ole tulemuslikud. Kauakestev elamine „süsteemis“, mis töötab järjepidevalt sarnase abivajadusega rühmaga, ei mõju inimestele motiveerivalt ning liikumine toimub asutusepõhise raamistiku erinevate osade vahel. Fookus töös kodututega tuleb seada isiku olukorra säilitamiselt muutuste soodustamisele ning toetada kodutusest väljumist mitte institutsionaalset teed pidi, vaid läbi perega (taas)liitumise või privaatsele elupinnale elama asumise. Arutelud Eestis kasutusel oleva kodutute resotsialiseerimise lähenemisviisi efektiivsuse üle ja konkreetsete meetmete kasutuselevõtt pakutava abi tulemuslikkuse tõstmiseks on vältimatud. Astmelise rehabilitatsiooni usaldusväärse alternatiivina tuleks kasutusele võtta eluasemekeskne strateegia.

Piirsalu (2020, lk 90–91) nendib samuti, et tuleb leida uusi klientide võimetele jõukohasemaid lahendusi. Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse klientide uuringus osalenud sotsiaaltöötajad leidsid, et teenuste tarbijatest vaid ligikaudu 50% said neile vajalikku teenust. Tõenäoliselt peeti, et 39% klientidest suudaks sobiva eluaseme leidmisel iseseisvalt hakkama saada. Teisalt on klientide seas toimetulekuvõimelisi isikuid, kes lähtuvad sotsiaalteenuste tarbimisel isiklikest rahalistest huvidest.

Kodutuse probleemiga tegelemise fookus Eestis on suunatud piiratud abi osutamisele ning keskendutakse erineva toetuse tasemega majutusvõimaluste pakkumisele. Resotsialiseerimisteenust osutatakse astmelise mudeli alusel, mis ei ole kodutuse vähendamisel oma edukust veenvalt tõestanud ning võib pigem säilitada sõltuvust süsteemist. Statistikat kogutakse üldisel tasemel ja puudub nii ülevaade kodutute liikumisest erinevate majutusvõimaluste vahel kui tervikpilt osutatud teenustest. Seetõttu on kodutusest väljumist toetavate teenuste tegeliku mõju mõõtmine takistatud, kuid hindamata ei ole võimalik toetussüsteemide täiustamine ega arendamine.

2. UURING SOTSIAALTEENUSTE OSUTAMISEST PÄRNU TÄISKASVANUTE VARJUPAIGAS

2.1. Kodutus Pärnu linnas

Kodutus on äärmuslik iseseisva toimetuleku puudumise ilming ja avalik nähtus, mis ei jäta puudutamata ühtegi kogukonda. Allolevast tabelist 1 on näha, et viimase viie aasta jooksul ei ole Pärnu varjupaigateenuse saajate arv ega teenusel viibitud aeg märkimisväärselt muutunud, mis viitab kodutuse probleemi püsivusele.

Tabel 1. Pärnu varjupaigateenuse saajate arv ja teenusel viibitud ööpäevad 2019–2023

Aasta	2019	2020	2021	2022	2023
Teenust saanud isikute arv	178	132	167	132	156
Teenuse maht ööpäevades	9847	7656	18012	6962	8634

Allikas: A. Viira, e-kiri, 18.02.2025

2024. aastal said Pärnu täiskasvanute varjupaigas varjupaigateenust 168 inimest, neist 141 olid mehed ja 27 naised. Teenusel viibis 181 või rohkem päeva aastas kokku 18 kodutut. Varjupaigateenuse maksumus 2024. aastal oli 118 000 eurot (R. Kivi, e-kiri, 15.03.2025). Kodututele osutatud konkreetsete teenuste, nende mahu ja mõju kohta Pärnus ei ole kättesaadavat statistikat staatuse „kodutud“ järgi.

Täiskasvanute varjupaigateenust hangib Pärnu Linnavalitsus riigihankemenetluse teel. 2025–2026. aastaks teenuse hankimisel on teenuse sisu kohustuslike elementide seas muuhulgas nimetatud panustamist klientide iseseisva toimetuleku ja koostöövalmiduse arengusse, kodutute aktiivsele tegutsemisele suunamist ning abistamist asjaajamisel. Varjupaigateenuselt väljumisel „/.../“ koostab teenuse osutaja koos elanikuga individuaalse toimetulekuplaani. Toimetulekuplaanis fikseeritakse elaniku ressursid ning võimalused iseseisva elu alustamiseks. Teenuse osutaja toetab toimetulekuplaani ellu rakendamist asjakohaste tegevuste ja nõustamise kaudu.“ (Riigihangete register, 2024)

Ootused teenusepakkujale kodutusest väljumise toetamiseks ja tulemuslikkuse kriteeriumid ei ole riigihankedokumentides selgelt määratletud. Varjupaigateenuse osutaja veebilehel on täiskasvanute varjupaigateenust kirjeldatud järgmiselt: „Lisaks ajutisele peavarjule sisaldab täiskasvanute varjupaigateenus veel pesemisvõimalust koos sauna kasutamise võimalusega (1 kord nädalas), sotsiaalnõustamist (sh abistamist asjaajamisel), esmast meditsiinilist abi, toiduabi, riideabi ja päevakeskuse teenust. Varjupaiga elanikel on võimalus taotleda ka võlanõustamise teenust.“ (Nõustamiskeskus Sotsiaalne Kaasatus, *s. a.*)

2025. aastal plaanib Pärnu linnavalitsus muuta seni kliendi jaoks tasuta toiminud varjupaigateenuse korraldust ja kehtestada varjupaigas ööbimise eest tasu. Ööbimise maksumus kujuneks isiku rahalisi võimalusi arvestavalt ja erakorralise kuni kolm ööpäeva kestva teenuse eest maksta ei tuleks. (Auväärt, 2024) Lisaks varjupaigateenusele pakub Pärnus heategevuslikele vahenditele tuginevat turvakoduteenust (sealhulgas kodututele) kristlik heategevusorganisatsioon MTÜ Samaaria Eesti Misjon. Abivajajatele pakutakse lisaks peavarjule tuge nii sõltuvusest vabanemisel kui teiste personaalsete probleemidega tegelemisel ning lõppeesmärgiks on inimese iseseisva toimetuleku taastamine. (Samaaria, *s. a.*)

Sotsiaalteenuseid on kodututel võimalik taotleda ning saada samaväärselt kõigi teiste abivajajatega. Sotsiaalteenuste ning vältimatu sotsiaalabi osutamise kord Pärnu linnas on kehtestatud Pärnu Linnavolikogu poolt välja antud määrusega (Sotsiaalteenuste osutamise kord, 2021), mille § 4 märgib Pärnu linnavalitsuse sotsiaalosakonna kohustusena: „/.../ selgitab sotsiaalteenuste vajaduse hindamise käigus välja isiku abivajaduse, lähtudes terviklikust lähenemisest isiku abivajadusele ning võttes arvesse tema toimetulekut ja ühiskonnaelus osalemist mõjutavaid tegureid, sh isiku personaalse tegevusvõimega ning füüsilise ja sotsiaalse elukeskkonnaga seonduvaid asjaolusid.“

Kodutust tingivaid tegureid Pärnu linnas uurinud Lelov (2013, lk 60) on leidnud, et kodutute ootused riigile ja kogukonnale on suured ning kodutusest iseseisvalt välja pääseda on keeruline. Kodutust tuleks käsitleda ühiskonna ühise vastutusena. Pärnu linna kodutust uurinud Timberg (2019) tõi oma lõputöös esile vajakajäämised võrgustikutöös (lk 40) ja asjaolu, et teenuse kasutajad jäävad pikaajaliselt varjupaika ega liigu iseseisva toimetuleku suunas (lk 42).

Sotsiaalteenuste pakkumisele on sätestatud üldpõhimõtted nii riiklikul kui kohalikul tasandil, kuid kodututele suunatud teenuste, sealhulgas varjupaigateenuse, seire ja mõju kohta on teavet napilt. Igakülgsed andmete kogumine, uuringud, analüüsid ja valdkondade ülesed mõttetalgud on hädavajalikud, et toetada kaalutletud otsuste tegemist ressursside jaotamisel, vastutuse määramisel ning teenuste arendamisel.

2.2. Uurimismeetod, valim ja analüüsiprotsess

Käesoleva lõputöö eesmärgi täitmiseks ning uurimisküsimustele vastuste leidmiseks oli oluline koguda informatsiooni valdkonnas tegutsevatelt praktikutelt. Empiiriline lähenemine võimaldas lisaks teoreetilisele vaatenurgale mõista ja tõlgendada nähtuse tegelikke ilminguid ning tuvastada praktilisi arenguvõimalusi.

Lõputöö empiirilises osas kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivne uurimisviis on efektiivne osalejate kogemuste ning hinnangute sügavamaks mõistmiseks ning sotsiaalteaduste uuringutes on väljendunud suundumus koguda informatsiooni läbi erinevate intervjuutüüpide (Elhami & Khoshnevisan, 2022, lk 1). Sheppard (2020, lk 69) on selgitanud, et kvalitatiivse uurimismeetodiga on võimalik uurida tegelikkust vastajate pilgu läbi ning genereerida teadmisi läbi uurimisaluste kogemuste tõlgendamise.

Andmekogumismeetodiks valiti intervjueerimine. Thelwall ja Nevill (2021, lk 1) on nimetanud, et kvalitatiivsed intervjuud võimaldavad esitada intervjuueeritavatel mõtteid enda sõnastuses ning väheneb risk, et uurija mõjutab uuringut liigselt oma seisukohaga või kitsendab diskussiooni ulatust. Lõputöös koguti andmeid läbi poolstruktureeritud intervjuude, mida Korzeniowska jt (2023, lk 122) on nimetanud kohandatavaks käsitletavate aspektide, küsitluse ülesehituse ja arutluse sügavuse osas, kuid samaaegselt eesmärgipäraseks ja korrektseks andmekogumismeetodiks. Intervjuu raamistikku kujundavad küsimused töötati välja lähtudes lõputöö teoreetilises osas toodud autorite seisukohtadest ja käsitlustest. Intervjuu küsimused on ära toodud lõputöö lisas 1.

Valimi tüübiks oli eesmärgipärane valim, mida Subedi (2021, lk 5) on pidanud üheks asjakohaseimaks, sest selle kaudu on võimalik valida teabeküllaseid, hästi informeeritud vastajaid. Kuna nähtust uuritakse sügavuti, võimaldab piiratud valim olukorrast detailselt aru saada ning uurija ja osalejate koostöös uut teadmust luua (Subedi, 2021, lk 7).

Eesmärgipärase valimi moodustamisel saab uuringu läbiviija tugineda oma teadmistele ja otsustada, milline valim on piisavalt esinduslik. Tõestamaks, et läbi määratud valimi saadud tulemusi saab kasutada üldistamiseks, tuleb uurijal välja tuua valimi koostamise kriteeriumid. (Stratton, 2023, lk 148) Käesoleva lõputöö valimi kriteeriumi seadmisel lähtus autor praktikakogemuste kaudu ning sotsiaalametnikega vesteldes saadud teadmistest Pärnu kodututele sotsiaalteenuste osutamises osalemise kohta. Kriteeriumiks seati Pärnu täiskasvanute varjupaiga klientidega sotsiaalteenuste osutamisel või osutamise korraldamisel enim kokku puutumine ning valimisse kaasati nii kohaliku omavalitsuse kui teenuseosutajate esindajad.

Pärnu linnavalitsuses töötab kodututega otseselt viis sotsiaalametnikku, kes lisati valimisse. Nendeks olid kodutute hoolekande ja toetuste peaspetsialist, varjupaiga klientidega tegelevad kaks sotsiaalkonsultanti, hoolekande peaspetsialist ja eluasemeteenuste spetsialist. Kuna sotsiaalkonsultandid võtavad kliente vastu elukoha järgi ja täiskasvanute varjupaik asub kesklinnas, siis valimisse kaasati mõlemad kesklinna piirkonna sotsiaalkonsultandid.

Pärnu täiskasvanute varjupaigas on sotsiaalteenuste osutamise korraldamisega kõige tihedamalt seotud varjupaiga juhataja ja teenust pakkuva ettevõtte juht. Pärnu linna kodututele teenuseid osutavate spetsialistide täpset arvu ei ole võimalik kindlaks määrata. Küll aga nimetati, et lisaks varjupaigateenusele on üheks enim vajatavaks teenuseks võlanõustamine ja pikemaajalisem kokkupuutepunkt kodututega on sotsiaalõppeteenuse osutajal (R. Kivi, suuline vestlus, 05.11.2024). Varjupaigateenuse osutaja tõi esile loovterapeudi teenuse, mida pakuti kodututele regulaarselt varjupaigas kohapeal (J. Mäe, suuline vestlus, 07.03.2025). Eeltoodud infot ja valimi kriteeriumi arvestades lisati valimisse Pärnu täiskasvanute varjupaiga juhataja, Pärnus täiskasvanute varjupaigateenust osutava ettevõtte juhatuse liige (ettevõtte pakub ka sotsiaalse rehabilitatsiooni teenust), sotsiaalõppeteenust osutava ettevõtte esindaja, Pärnu linnale võlanõustamisteenust osutava kahe ettevõtte esindajad ning täiskasvanute varjupaigas teenust osutamas käinud loovterapeut. Laiapõhjalise ülevaate saamiseks kaasati valimisse kodututele sotsiaalteenuste osutamise korraldamisega kokku puutunud töötukassa juhtumikorraldaja, tervishoiuasutuse sotsiaaltöötaja ja MTÜ Samaaria Eesti Misjoni heategevusliku turvakodu juht. Plaanis oli läbi viia neliteist intervjuud, tegelikkuses

õnnestus intervjuuerida kümmet valimi liiget. Töötukassa osakonnajuhataja viitas juhtumikorraldajate ressursipuudusele ning oli nõus korraldama küsimustele vastamise kirjalikult, mistõttu saadeti küsimused töötukassa osakonnajuhatajale e-kirjaga ning vastus saabus samuti e-posti teel.

Ühe võlanõustamisteenust osutava ettevõtte esindaja teatas, et ettevõttel puudub kokkupuude kodututega ning teise ettevõtte võlanõustaja osutus varjupaigateenust osutava ettevõtte juhatuse liikmeks, kes juba kuulus valimisse ja kellega intervjuu läbi viidi. Loovterapeut intervjuu läbiviimise sooviga saadetud e-kirjadele ei vastanud ning tema telefoninumber ei olnud avalikest allikatest leitav.

Kodutuid valimisse ei kaasatud kuna käesoleva lõputöö maht ei võimaldaks keskenduda nende hinnangute süvitsi analüüsimisele. Samas on teenuste hindamisel ja arendussuundade määratlemisel just oluline käsitleda sihtrühma vaatenurki põhjalikult ja sisuliselt, mistõttu seda võimalust käsitletakse käesoleva lõputöö edasiarendusvõimalusena.

Sebele-Mpofu (2021, lk 23) on märkinud, et uurija peab eelkõige ise olema veendunud määratud valimi kohasuses ja küllaldasuses, mida väljendab võimekus siduda otsused uuringu raamistikuga ning valikuid veenvalt põhjendada. Jennings ja Yeager (2025, lk 8) on andmete küllastumise saavutamise analüüsimisel samuti rõhutanud seisukohta, et „andmete asjakohasus ja piisavus on esmatähtsad“. Käesoleva lõputöö valimi koostamisel keskenduti vastajatele, kes omavad kodututele sotsiaalteenuste osutamisega otsest ja sisulist kokkupuudet. Vastajatel olid olemas teadmised ja kogemused, et pakkuda asjatundlikke, autoriteetseid ja ammendavaid vastuseid.

Uuritavatega võeti ühendust e-kirja teel ning lepiti kokku intervjuu läbi viimine eelistatult silmast-silma intervjueeritavate töökohtades. Pakuti välja ka võimalus kohtuda intervjueri poolt pakutaval pinnal või veebikeskkonnas. Intervjuud toimusid perioodil 05.03.2025–14.03.2025 intervjueeritavate töökohtades, välja arvatud varjupaigateenust pakkuva ettevõtte esindajaga, kellega viidi tema soovil intervjuu läbi veebikeskkonnas Zoom. Läbi viidi 10 suulist intervjuud, mille keskmine kestus oli 68 minutit. Töötukassa juhtumikorraldaja vastas intervjuu küsimustele e-kirja teel 17.03.2025 ning jättis

enamikule küsimustele vastamata. Intervjuude läbiviimise aeg ning kestus on toodud Tabelis 2.

Tabel 2 Intervjuude läbiviimise aeg

Intervjueeritava tähis	Intervjuu toimumise kuupäev	Intervjuu kestus minutites
S1	05.03.2025	63
T1	07.03.2025	95
S2	10.03.2025	52
T2	11.03.2025	62
S3	11.03.2025	52
T3	12.03.2025	120
T4	12.03.2025	57
S4	13.03.2025	53
S5	13.03.2025	68
T5	14.03.2025	140

Intervjuude salvestamiseks küsiti intervjueeritavatelt luba ja need salvestati telefoni helisalvesti funktsiooniga. Salvestused laaditi viivitamatult peale intervjueerimist lõputöö autori isiklikku arvutisse ning kustutati telefonist. Salvestused arvutist kustutati pärast lõputöö kaitsmist. Intervjuud transkribeeriti kõnetuvastusrakendusega tekstiks.ee (Olev & Alumäe, 2022) ning rakenduse transkriptsioonid korrigeeriti käsitsi helisalvestuse alusel.

Intervjuude analüüsimisel tagati intervjueeritavate anonüümsus nimetades vastanuid tähistega S1–S5 ja T1–T5, kus täht „S“ tähistas Pärnu linnavalitsuse sotsiaalametnikke ning täht „T“ teenuseosutajaid, mistõttu pole võimalik identifitseerida konkreetseid vastuseid andnud isikuid. Lisaks kasutati osade vastuste analüüsimisel info esitamist ilma vastaja tähiseta või valimi koondinfona, mis ei võimalda tuvastada vastajate identiteeti.

Kogutud andmete analüüsimeetodina rakendati kvalitatiivset sisuanalüüsi, mille Patton (2015, lk 541) on defineerinud kui sünteesiva meetodi, mille abil leitakse kvalitatiivse andmete massiivist olulised seosed ja kategooriad. Läbi viidi juhtumiülene analüüs, mis lisaks üksikjuhtumite mõistmisele võimaldab tuvastada läbivaid mustreid, mis toetavad järelduste tegemist ning aitavad välja tuua üldistatavaid tegutsemisstrateegiaid (Patton, 2015, lk 445). Intervjueeritavate jagatud teabe põhjal viidi läbi andmete etapiviisiline analüüsiprotsess, mille käigus tuvastati esmalt tekstist olulised märksõnad ehk koodid.

Vears ja Gillam (2022, lk 122) on kirjeldanud, et pärast kogu tekstimahu kodeerimist võrreldakse, täpsustakse ja vajadusel ühendatakse sarnased teemad alakategooriatesse, jälgides, et säiliks andmete rikkus ja tähendus. Kodeerimise etappide lõpptulemuseks on detailne kodeering, näiteks koodipuu. Lõputöö autori koostatud koodipuu koodidega, alakategooriatega ja kategooriatega on toodud lõputöö lisas 2.

Empiiriline uuring aitab süvitsi mõista kodututele suunatud sotsiaalteenuste korraldust ja mõju. Infot koguti kodututega vahetut ja sisulist kokkupuudet omavatelt intervjuueeritavatelt, mistõttu saab hangitud teavet pidada pädevaks ning tegelikkust peegeldavaks.

2.3. Uuringu analüüs ja tulemused

2.3.1. Planeerimine, eesmärgistamine ja teenuste isikukesksus

Tegevuste ja teenuste planeerimine ning eesmärgistamine on olulised faktorid kodutute toetamisel. Need aitavad mõtestada soovivat tulemust, luua raamistiku toimetulevõime taastamiseks ning võimaldavad hinnata edasiliikumist iseseisvama elu suunas.

Uuringu tulemused näitavad, et kodututega laiapõhjalisemat planeerimist ning eesmärkide seadmist teenustele saabumisel või erinevate töötajate ja asutuste vahel liikumisel ei toimu. Nõustatakse esmase toimetuleku osas ja nendel teemadel, mida klient ise tõstatab (nt toimetulekutoetuse vajadus) ja hinnatakse, kas klient on õigustatud sotsiaalteenust saama (S2–S4). Teenuseosutajad (T3–T5) pidasid eesmärkide seadmist ja täitmist võimalikuks alles pikemaajalise kontakti hoidmise järgselt ning sellega nõustus sotsiaaltööspsialist (S3). Eesmärkide kajastamist plaanina ja täitmist vajavate ootustena pidasid avatud koostöösuhte säilitamisel pigem takistuseks nii sotsiaaltööspsialistid kui teenuseosutajad:

See (eesmärkide seadmine) on enamasti ikkagi niisugune jutu käigus, et sa nagu üritad seda kontakti temaga saavutada, see kohe ei tulegi, on ju, see juba tuleb mingi, ma ei tea, neljandal korral /.../. Vastuseks sellele laialivalguvalt ongi see, et eesmärgid ma panen, aga ma pigem panen enda jaoks ja ma vaikselt siis vaatan, kuidas ta liigub sinna. Suunan, juhin, natuke jälle kombin seda, kuidas tal on läinud, on ju. Endale ma panen täpselt kirja. (S3)

S1 ja S5 uurivad kliendi tausta ja erinevaid vajadusi põhjalikumalt ja valivad selle tulemusel järgnevad tegevused (näiteks konkreetse spetsialisti kaasamise). Teenusel oleku eesmärkide täpsustamist ja kokkulepete tegemist nimetas intervjuueeritavatest vaid üks teenuseosutaja. Ilmsiks tuli, et sotsiaalametnikud eeldavad, et tegevuskava varjupaika sattunud isikule koostab varjupaigateenuse osutaja, samas teenuseosutajad leidsid, et initsiatiiv ja tegevused kodutu tavaellu tagasi juhtimiseks peavad olema algatatud linnavalitsuse sotsiaalosakonnast. Intervjuueeritavad käsitlesid individuaalsetest teguritest olulisemana arusaamist kliendi võimekusest teenuseid vastu võtta ja resotsialiseeruda (S1, T1).

Osad kodutud kasutavad varjupaigateenust elamispiinnana teadlikult, et mitte elukoha peale raha kulutada. Leiti, et varjupaika elukoha ja mugavusteenusena kasutavad isikud peaksid teenuse kasutamisse rahaliselt panustama: „/.../praegune süsteem ei motiveeri neid edasi liikuma väga“ (S1). Selgus vajadus määratleda täpsemalt (vältimatu) abivajadus ehk milliste kriteeriumite alusel on õigustatud varjupaigateenuse kui vältimatu abi teenuse pakkumine. Toodi välja ootus, et aastas 180 ja rohkem päeva varjupaigas viibinud isikutega tegeleks süstemaatiliselt ja personaalselt kohalik omavalitsus: „/.../ ma ei näeks varjupaigateenuse saajana inimest, kes on 10 pluss aastat olnud teenusel /.../“ (T1).

Üks vastaja tõdes, et varjupaigas viibimise kestust ei arvestata eraldi kriteeriumina kodutuga töötamisel. Esitati arvamus, et ühel hetkel ei ole pikaajaline ja korduvalt teenusele saabuv kodutu enam võimeline elumuudatuseks ja iseseisvaks toimetulekuks ning tavateenuste pakkumine teda ei aita: „Ma ei hakka talle isegi pakkuma seda, teist või kolmandat, sest ma tean, et ta ei taha, ta ei suuda, ta ei tee, onju“ (T2). Pikemat aega teenusel olnud kodututega seoses nimetati juhtumiplaanide koostamist (S2, T5), kuid reaalselt ühegi käimasoleva juhtumikorralduse kohta uurijal kinnitust saada ei õnnestunud. Pikaajaliselt varjupaika jäänud kliendid vajaksid mingit muud teenust, näiteks sotsiaalmajutusteenust (T1, T3, T4), millele tuleks lisada tugiteenus (tugiisikuteenus, koduteenus vms) (T3, T4, S5). Potentsiaali nähti pigem esmakordselt teenusele jõudnud klientides. Vastajad leidsid, et esmastel klientidel on tihtipeale olemas motivatsioon ja tahe ning vajaliku toetuse abil liiguvad nad kiiresti tagasi tavaühiskonda (T2, S3, T4).

Kodututele osutatavate teenuste isikukesksuse kirjeldamisel tõid vastajad esile aspekte nagu isikukesksusega mitte eriti arvestamise, erikohtlemise välistamise: „Et, et ei erine, see sõna kodutu pole seal nagu mingi võlusõna koht ausalt öeldes, et isikukeskne on ta samamoodi“ (S3) ja võimetuse isikukesksust arvestada kuna puudub laiem info juba kliendiga käimasolevast protsessist (T2, S4, S5).

Intervjuudest selgus, et kodutute teenusele jõudmisel seatakse harva selgeid eesmärke, mistõttu jääb toetav töö sageli reaktiivseks. Teenuste osutamise korralduses ilmnes vastutuse hajumine kuna puudub ühtne arusaam selle kohta, kelle vastutusalasse kuulub kodutu olukorra terviklik käsitlemine.

2.3.2. Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö

Kodutute mitmetahulise abivajaduse tervikliku käsitlemise olulisteks võimalusteks on juhtumikorraldus ja võrgustikutöö. Intervjuu küsimustes keskenduti sellele, milline on juhtumikorralduse ja võrgustikutöö roll Pärnu kodututega tegelemisel ning kuidas neid protsesse läbi viiakse. Samuti käsitleti koostöö ja infovahetuse toimimist erinevate osapoolte vahel.

Enamus intervjuueeritavatest ei ole kodututega töötamisel kasutanud juhtumikorralduslikku lähenemist, kuigi S4 tõdes: „Et tihtipeale ei ole seal taga, selle kodutuse taga lihtsalt see, et mul on mingi üks probleem, et seal on sihuke tohutu kompott.“ Üks vastaja nentis, et sageli ei saada isegi aru, mis see juhtumikorraldus on (T1).

Sotsiaalametnik osutas, et juhtumikorraldusliku poolega peaks tegelema varjupaigateenuse osutaja. Seevastu osad vastajad leidsid, et juhtumikorralduse eestvedaja peaks olema kohalik omavalitsus ning varjupaigateenuse osutajal kohustus juhtumi- või tegevusplaani koostamiseks puudub (T1, S2, T3). Üks sotsiaalametnik mäletas, et 2024. aastal on kõigile pikaajalistele kodututele algatatud juhtumiplaan, aga täpsem teadmine hetkeolukorrast tal puudus.

Juhtumikorralduse ja võrgustikutööga seoses toodi välja Pärnu linnavalitsuse sotsiaalametnike ressursi- ja ajapuudus nii nende endi kui teenuseosutajate poolt (S1, T1, S2, S4). Samuti tuli kõne alla ühise inforuumi puudumine potentsiaalsete võrgustiku

liikmetega (näiteks töötukassa, tervishoiuasutuse sotsiaaltöötaja, varjupaigateenuse osutaja) ning vajadus infot spetsiaalselt taga otsida:

/.../ see on niisugune nii ära leierdatud teema, et ma lõpuni ei teagi, mis see põhjus on. IT asi, aga ma kahtlustan, et need on need meie ilusad seadused kõik siin, mis kõiki kaitsevad hirmsasti. Aga selle peale ei mõtle keegi, et meie tegelikult tahame aidata. (T2)

Info saamine ja vahetamine telefoni teel ei tundunud õige ega turvaline viis (S3, S4). Mitme vastaja poolt mainiti ära, et isegi juhul kui jagataksegi ühist informatsiooni, ei pruugi sissekanded seal olla piisavad. Vastajad tõid esile koostööd töötukassaga, kuid see ei olnud poolte vahel eesmärgistatud tegevus, vaid samuti pigem infovahetus (S3, S4, T4). Juhtumikorralduse muudavad keerukaks klientide ebastabiilne eluviis, kiiresti muutuvad vajadused ning varieeruvad hoiakud teenuste kasutamise osas (S2, S4, S5), mistõttu juhtum sh eesmärkide poole liikumine jääb pooleli. Võrgustikutööd peeti juhtumikorraldusest loomulikumaks koostöövormiks, kuigi selle all peeti samuti silmas põhiliselt infovahetust (S2, T2, S3, T4, S4). Spetsialistide kogunemist ühiseks aruteluks pidasid teenuseosutajad oluliseks sammuks, mis võimaldab klientide olukorra terviklikku kaardistamist, jagatud arusaamade kujunemist ning tulemuslikumat sekkumist kliendi toimetuleku parandamiseks (T2, T5). Tõdeti, et võrgustiku arutelu annab kliendile võimaluse enese olukorra realistlikumaks mõtestamiseks.

Vastustes jäi ebaselgeks juhtumikorraldusliku lähenemise ulatus töös kodututega ning viidati selle osalisele või juhuslikule kasutamisele. Võrgustikutööd peeti oluliseks, kuid selle rakendamine piirdus sageli pelgalt infovahetusega. Toodi välja, et ühiste arusaamade ja tervikliku käsitlemise kujunemist toetaks eelkõige koordineeritud koostöö.

2.3.3. Sotsiaalne kaasatus

Uuringus käsitleti kodutute sotsiaalset kaasatust ja võimalusi osaleda ühiskondlikus elus. Fookuses oli nii formaalsete sotsiaalteenuste olemasolu kui mitteametlikud viisid, mille kaudu kodutuid saaks aktiivsemalt ühiskonda lõimida. Samuti uuriti sotsiaalsete võrgustike iseloomu ja võimalikku mõju kodutu inimese toimetulekule.

Kodutute kaasamist ühiskondlikku ja sotsiaalsesse ellu ning töö tegemise võimalust ja eneseteostust peeti oluliseks (S1, T2, S3, T4), kuid kohalikul omavalitsusel otseselt sellele suunatud sotsiaalteenuseid ei ole. S1 nentis, et: „Sellega ma olen tegelikult nõus, et mõtestatud tegevuse pakkumine oleks väga oluline. Aga meil sellist sotsiaalteenust ei ole.“ Kaasatust pakkuvate teenustena nimetati toimetulekule suunatud sotsiaalõppe teenust (S3, S4) ja tugiisikuteenust (S5, T3). Leiti, et kodututele tegevuse pakkumist saaks rahastada Pärnu linnavalitsuse poolt näiteks sotsiaalprojektide või tegevustoetuste kaudu, samuti kaasates erinevate individuaalsete või grupitegevuste pakkujatena vabatahtlikke. Üks sotsiaaltööspetsialist leidis, et erilise tähelepanu pööramine kodutute kaasamisele pole vajalik. Toodi esile negatiivne meelestatus teenuste või abi osas, mis võiks kaasatust suurendada: „Ah, see töötukassa, noh, see, see meelestatus nagu juba selle töötukassa vastu ja üldse selle, selle riigi ja selle kõige vastu on kuidagi nagu sihuke negatiivne, et keegi mind ei aita.“ (T2)

Kodutute sotsiaalne võrgustik koosneb enamasti varjupaiga kaaslastest:

Tubade kaupa ostetakse toidud valmis, hoolitsetakse teineteise eest, neil on selline kogukonnatunne, sõpruskonna tunne. /.../ Pluss keegi ei vaata kellelegi halvasti, sellepärast et kõigil on ju sama plaan, selleks kuuks vähemasti, eks ju. Et ja noh, kes see siis jõuabki kogu aeg sellise, noh, ma ei tea, tunde all olla, et, et ma olen varjupaigast. (S2)

Kontaktid lähedastega on lõplikult katkenud või ongi tegemist üksikute inimestega. Intervjueeritavad tõdesid, et kodutud on tihti huvitatud lähedastega suhtlemisest, kuid kui ka õnnestub saada kontakt kodutu mõne sugulasega, siis enamasti ei soovita suhelda ning neist inimestest midagi teada (S1, S2, T2). Mainiti ära negatiivseid võrgustikke, mis võivad moodustuda varjupaiga klientidest (kelle hulgas on ka kriminaalse taustaga inimesi), pikaajalistest töötutest, toidupanga klientidest ning sotsiaalmeedia gruppidest (T1, S3, S4). Negatiivsetes võrgustikes antakse edasi toimetulekut mitte toetavaid harjumusi, varjupaigas üritatakse luua hierarhiaid ja kommuune ning varjupaigast edasi liikunud inimene võidakse tagasi tõmmata, näiteks minnes tema uuele elamispiinnale alkoholi tarbima (T1, S5). Samuti nimetati juhuseid, kus inimene, kes on suutnud varjupaigast iseseisvasse ellu väljuda, tuleb varjupaika tagasi, sest uues elukohas üksi elada on igav. Toetava võrgustikuna nimetati kirikut ning toimetulekule suunatud

sotsiaalõppeteenust. Samas nenditi, et neid kohti on võimalik ära kasutada omakasupüüdlikel eesmärkidel näiteks paludes riideabi, mida hiljem maha müüa või omavahel kogemusi vahetades, kuidas töötegemisest edukalt kõrvale hoida (T2, S3). Võrgustike loomise võimalustena nimetati ühiseid ettevõtmisi kuhu on kaasatud inimesi väljastpoolt varjupaika, kogudusi ning töö- või hobikollektiive. Toodi ära kogukonna poolne tõrjumine, mis on seotud näiteks kodutute pesematus ja alkoholi kuritarvitamisega.

Ülekaalukas enamus vastanuid pidasid vabatahtlike kaasamist oluliseks eesmärgiks, vaid üks sotsiaaltöõspetsialist leidis, et vabatahtlike kaasamine oleks (liiga) riskantne teema. Vabatahtlikke nähti mitteametlike tugiisikutena ja kaasamõtlejatena, tervislikuma ja ettevõtlikuma eluviisi levitajatena ning kodutute päevaplaani mõtestatud tegevuste toojatena. Üks intervjuueritav tõi teenusele jõudmise kontekstis välja võimaluse, et vabatahtlik „sõber“ võib ära tabada hetke, mil kodutu on kõige altim abi vastu võtma: „Sest tihtipeale me võib-olla magame ise selle koha maha /.../. Meil kõikidel inimestel tekivad need emotsioonid, kus sa oled võib-olla ühel hetkel ühe vaatega ja siis mingil hetkel /.../ neil on periood, kus nad on, võib-olla on, vastuvõtlikumad sellele abile.“ (S5) Leiti, et vabatahtlikke tuleks juhendada, et nad mõistaksid kodutute eripärasid ning seda, millised tegevused võiksid kaasa tuua positiivse muutuse.

Oluliseks peeti, et kodututel oleks ühiseid grupitegevusi, mis soodustaksid nii kaasatust kui innustaks teineteist toetama. Enamus vastajatest nimetas, et rahuldumist vajavad suhtlemis- ja tegutsemisvõimalused väljaspool varjupaiga ja kodutu staatuse piire. Mainiti ära võimalus leida kodututele rakendust spetsiaalselt loodud ettevõtmises (kohvik, heategevuspood vms), kus neil oleks kokkupuude kogukonnaga ning võimalus arendada nii sotsiaalseid oskusi kui laiendada võrgustikku (T4). Välja toodi variant kodutute vabatahtlikena kaasamiseks spordivõistlustele abitegevusi korraldama.

Kuigi vastajad pidasid oluliseks kodutute kaasamist ja võimalusi eneseteostuseks, puuduvad sellele otseselt suunatud teenused. Kodutute võrgustikud kujunevad sageli varjupaigakaaslastest, mis võib kaasa tuua nii toetavaid kui kahjulikke mõjusid. Katkenud peresuhted ja tõrjutus kogukonna poolt võivad toimetulekuvõime taastamisel olla takistavateks teguriteks.

2.3.4. Teenuste kättesaadavus ja tulemuslikkus

Uuringus kaardistati, milliseid teenuseid peetakse kodutute esmavajaduste rahuldamisel ja iseseisva toimetuleku toetamisel oluliseks. Selgitati välja, kuidas toimub teenuste pakkumine ja kasutamine praktikas. Lisaks käsitleti teenuste tulemuslikkuse hindamise aspekte.

Esmavajalike teenustena (lisaks viibimiskohale ja sotsiaalnõustamisele) nimetati enim võlanõustamist (T1–T3, S3, S4, T6) ja sõltuvusest väljumisega seonduvat (S1, T1, S3, T3, T6). Nimetati veel elukeskkonna parandamist (S1, T3) ja ravikindlustuse olemasolu (S1, T2). Psühholoogilise nõustamise olulisust mainisid ainult teenuseosutajad (T3, T6). Toodi ära vajadused tugiisiku määramiseks, dokumentide õigeaegseks hankimiseks ning tervishoiuteenuste saamiseks.

Paljude spetsialistide juurde satuvad kliendid konkreetse abi vajadusega ning seal viiaksegi läbi konkreetsed toimingud toetuse või teenuse saamiseks ilma, et tekiks vajadus kliendi laiemasse tausta süüvida. Üks spetsialist nimetas kodutu toimetuleku kaardistamist erinevates eluvaldkondades, kuid tõdes, et hindamine viiakse enamasti läbi juhul, kui on alust eeldada, et selle tulemusel määratakse konkreetne teenus (näiteks üldhooldusteenus). Ära toodi arvestamine kodutu tervisliku seisundiga. Teenuste pakkumisel või osutamisel rõhutati tugevat sõltuvust kliendi initsiatiivist. „See on inimese peas kinni. Üks asi on kindel, et kui inimene ei taha, siis sa ei muuda mitte kui midagi.“ (T5)

Samuti tõid enamus vastajad (S1–S3, T1, T3, S5, T5) välja, et vabadus teenuste kasutamisel võib toimetuleku parandamisel olla hoopis takistavaks teguriks: „Aga, aga see, et me võime neile tugiisikuteenuseid määrata, me võime neile muid toetavaid teenuseid määrata, aga mitte ükski nendest teenustest ei kätke ennast kellegi sundimises, kellegi käsi kõrval kohale viimises, on ju“ (S2). Väljendati mõtet, et juurdepääs erinevatele teenustele võiks lähtuda tegelikust abivajadusest, mitte formaalsetest vastavuskriteeriumidest (näiteks osalise või puuduva töövõime nõue, kainuse nõue). Sotsiaaltööspsialistid leidsid, et suuremate sissetulekutega kodutud ei pöördugi abi otsimiseks nende poole, kuna teenused, mis ei sisalda rahalist toetust, ei motiveeri neid pöörduma.

Intervjuudest selgus, et kodutute sõltuvusravi tänane korraldus tugineb samuti abivajaja initsiatiivile ning taatele: „Ja, ja nende vaade on see, et nad ei vaja abi, neil on kõik hästi ja seetõttu ongi neile raske mingit abi üldse osutada“ (S5). Vastustes toodi esile, et toimiv sõltuvusravi pole kodututele kättesaadav, statsionaarse tasuta ravivõimalusena nimetati vaid tahtevastast ravi sh ravi psühhiaatrikliiniku kinnises osakonnas. Vastajad leidsid, et isegi kui kodutul õnnestub lühiajaliselt intensiivset sõltuvusravi saada, tekib sõltuvus uuesti kui kodutu satub tagasi sõltuvust soodustavasse keskkonda (S1, T2, T4). Leiti, et toimetulekut takistava alkoholisõltuvuse raviks (võõrutusraviks) võiks olla eraldi (kinnine) kliinik või asutus, kus toimub nii esmane ravi kui ravijärgne nõustamine ja toetamine (S1, T1, T2, T4, S5, T5). Kriitikat pälvis praktika, mil alkoholisõltlastele määratakse sageli osaline või puuduv töövõime, mis tagab neile sissetuleku. Kuna majanduslik toimetulek on tagatud, ei satu nad sotsiaaltöötajate vaatevälja ning võib väheneda tõenäosus oma abivajaduse teadvustamises (S2).

Toodi välja, et sõltuvusnõustamine võiks olla toetatud kohaliku omavalitsuse poolt, et seda saaks gruppitreenusena osutada kodututele näiteks varjupaigas kohapeal. Samuti pakuti välja uue teenuse loomine, kus kodututel oleks ühine elukoht, neile pakutaks läbi sama teenuse tööd ning aidataks professionaalse toe abil sõltuvusest väljuda. Nimetati ära vajadus pöörata lisaks alkoholisõltuvuse märkamisele ja sellega tegelemisele tähelepanu ka tulevikutrendile ehk narkootiliste ainete sõltuvusele (T2, S3). Kogemusnõustamise osas leidsid viis intervjuueeritavat (S1–S3, T1, T2), et sõltuvusest vabanemise osas on kogemusnõustamise teenus igati kohane ning motiveeriv. Teenusepakkujad hinnangul võiks kogemusnõustamise teenuse saamist võiks siduda kodutu staatuse ja varjupaigasteenuse kasutamisega. Mitmel korral mainiti ära, et kodutusest väljumise kogemusega nõustajat ei ole teada. „Nii spetsiifilist, et olin kodutu, nüüd olen miljonär, et see, sellist lugu meil kahjuks ei ole jah“ (T2).

Teenuste tulemuslikkuse hindamise osas olid vastanud enamasti pessimistlikud, tulemuslikkuse hindamise ja mõõdikute olemasolu kohta vastasid eitavalt üle poolte intervjuueeritavatest (S1, T1, T2, S3, T4, T5). Täpsemalt ei nähtud võimalusi, mida mõõta ja kes ning kuidas peaks seda tegema. Potentsiaalsete mitteformaalsete tulemuslikkuse hindamise näitajatena toodi ära näiteks püsiklientide vähenemine varjupaigas, teenustele saamine ja seal osalemine ja probleemide vähenemine või kadumine.

Nagu planeerimist käsitlevates vastustes, tekkis vastuolu tulemuslikkuse mõõtmisel: sotsiaalametnik viitas justkui teenuseosutaja võiks midagi mõõta, teenuseosutaja arvas, et teenuse tulemuslikkust peab hindama teenuse tellija oma vahenditega. Üks teenuseosutaja tõi esile, et on ettevõtte ressurssidega teenust arendanud ja tagantjärele hindab, et teenus oli tulemuslikum ning mõõdikud võiksid tõsiseltvõetavuse huvides olla, kuid „/.../ see tähendab ka seda, et teda võetakse väga tõsiselt, seda teenust, et noh, sellel teenusel on kindlasti potentsiaali, aga siis ta maksab oluliselt rohkem“ (T4).

Intervjueeritavatele anti võimalus väljendada neile olulisi seisukohti, mida nad sooviksid lisada juba antud vastustele. Nii sotsiaaltöötajad kui teenuseosutajad jäid seisukohale, et kodutuse täielik kaotamine ei ole reaalne. Teenuseosutajad tunnetasid, et on sunnitud pakkuma tasustamata lisateenuseid ning otsima süsteemsete piirangute sees alternatiivseid võimalusi teenuste osutamiseks. Leiti, et kvaliteetsemad teenused jäävad realiseerimata raha ja ressursside puuduse tõttu. Viidati vajadusele tasakaalustada vabadus ja vastutus ning luua teatud määral kohustav motivatsioonimehhanism, mis survestaks kodutut loobuma passiivsest toimetulekumustrist. Sotsiaaltööspsialistid tõid välja vaate varjupaigale kui positiivselt struktureeritud keskkonnale, kus kodutuid individuaalselt märgatakse, saavad kujuneda usaldussuhted ning kus nad on sotsiaalse toe pakkumiseks kergesti kättesaadavad. Leiti, et vanglast vabanenud isikud peaksid enne varjupaika saabumist läbima kontrollitud keskkonnas vaheetapi, kus nad saaksid vabaduses kinnistada vanglas õpitud reegleid ja toimetulekut toetavaid käitumismustreid.

Intervjueeritavad tõid esile toodi mitmeid olulisi teenuseid, kuid vastustest selgus, et nende kättesaadavus on piiratud, teenuste saamise kriteeriumid vajaksid kohandamist ning teenuste kasutamine sõltub suuresti kliendi initsiatiivist. Tulemuslikkuse mõõtmise rollijaotus ja mõõdikud ei ole välja kujunenud. Pakuti välja erinevaid võimalusi nii teenuste ümber kujundamiseks kui uute loomiseks. Üldist poolehoidu leidis vabatahtlike kui potentsiaalse tugiresursi kaasamine. Nimetati ootust varjupaigateenuse rolli tugevdamiseks elukorralduslike muutuste toetamisel ning vajadust leida kodutute aktiveerimiseks mõjutusmeetmeid.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Käesolevas peatükis võrreldi töö teoreetilises osas nimetamist leidnud käsitlusi uuringu tulemustega ning toodi välja ühisosad ja erinevused. Arutelu ja järelduste tulemusel sõnastati ettepanekud Pärnu linnavalitsuse sotsiaalosakonna juhatajale.

Gründelová ja Stanková (2020, lk 372) on rõhutanud, et individuaalsete jõuallikate tuvastamine on keskse tähtsusega, et toetada kodutute liikumist soovitud suunas. On leitud, et kodutusega toimetulekuks on oluline välja selgitada ja arvesse võtta tegureid, mis on viinud just selle sihtrühma kodutuks jäämiseni (Giano *et al.*, 2020, lk 704) ning kujundada tegutsemisjuhiseid võimalikult täpselt konkreetse grupi eripärasele vajadusele vastavaks (Shoemaker *et al.*, 2020, lk 5–6). Uuringu tulemusena ei leidnud kinnitust, et plaane või tegevuskavasid koostataks indiviidi mõnda sihtgruppi kuulumise või kodutuks jäämise eripärasid arvestades. Individuaalseid vajadusi ja võimalusi arvestatakse konkreetse toetuse või teenuse määramisel, kuid tegevusi kavandatakse üldistest regulatsioonidest lähtuvalt.

Uuringust selgus, et põhjalikku planeerimist ja eesmärkide seadmist töös kodututega enamasti ei rakendata. Vastutust tegevuskava ja juhtumiplaani koostamise, rakendamise ning koordineerimise eest ei ole määratud varjupaigateenuse osutaja ülesandeks, millest võiks järeldada, et sellega tegeleb või peab tegelema kohalik omavalitsus. Varjupaigateenuse kvaliteedijuhises nimetatakse ühe kvaliteedi hindamise mõõdikuna asjaolu, et isiku vajadused on hindamisinstrumendi abil terviklikult kaardistatud ja määratletud temale sobivate abimeetmete pakett (Sotsiaalkindlustusamet, 2018b, lk 4). Uuring ei kinnitanud, et kõigi Pärnu täiskasvanute varjupaiga kodutute vajadusi terviklikult hinnataks. Ilmneb, et varjupaigateenuse kvaliteedipõhimõtetest tulenevad kohustused on Pärnu linnavalitsuse ja teenusepakkuja vahel selgesõnaliselt jaotamata ning tekkinud on „hall ala“, kus puudub eestvedaja, järjepidev tegevus ja järelevalve.

Juhtumikorraldust on määratlenud kodutuse probleemiga tegelemisel keskseks lähenemisviisiks O’Sullivan (2022, lk 7), Canham jt (2022, lk 2634) ja Shoemaker jt (2020, lk 5). Uuringu tulemused näitasid juhtumikorraldusliku abi andmise korralduses rollide ebaselgust ja juhuslikkust. Juhtumikorralduse ja võrgustikutöö all peeti enamasti silmas infovahetust ning nenditi, et info vahetamine erinevate osapoolte vahel on

ebapiisav ning puudub kõigi seotud osapoolte ühine infoväli. Kodututel esineb tihti mitmeid omavahelises koostöös olevaid probleeme, mistõttu nende terviklikuks toetamiseks on oluline juhtumikorraldusliku abi pakkumist täpsemalt reguleerida ja tagada selle järjepidev osutamine.

Namian (2022, lk 336–337) on tõdenud, et varjupaigas elamine võib nappide rahaliste võimaluste korral näida kulutõhusa lahendusena, mis lubab suurema osa rahast kasutada isiklikuks otstarbeks. Intervjueeritavad kinnitasid asjaolu, et varjupaigasteenuse tarbijate seas on inimesi, kes kasutavad varjupaika kui tasuta elamispiinda ning töid välja ootuse vältimatu abi teenuse saamise kriteeriumide täpsemaks määratlemiseks.

Ilavska (2018, lk 654) on kirjeldanud resotsialiseerumisprotsessi kui astmelist progressi kontrollitud keskkonnas, kus kodututelt eeldatakse pühendunud osalust tegevuskava elluviimisel. Gaetz ja Buchnea (2023, lk 51) seevastu on leidnud, et esmatähtis on pakkuda inimesele elamispiinda. Teppers jt (2024, lk 20) leiavad, et eluasemele tuleb lisada tervist ja osalust toetavad teenused ning sotsiaalabi. Kõik eelnimetatud võimalused leidsid toetust intervjueeritavate poolt: nimetati vajadust pakkuda rohkem munitsipaalalupindasid, luua erineva tasemega majutusteenuseid ning lihtsustada juurdepääsu teenustele nii vastavuskriteeriumide kui teenuste läbiviimise füüsilise asukoha osas.

Teenuste kontekstis tõusis esile sõltuvuse teema, mis ilmnis ühelt poolt kui teenuste vajadust tingiv tegur, kuid teisalt kui barjäär teiste teenuste kasutamisel ning toimetulekuvõime taastamisel. Sõltuvusravi kättesaadavust on kodutud ise hinnanud ebapiisavaks (Fleury *et al.*, 2021, lk 9) ning on leitud, et sõltuvusravi tagamine on üks prioriteetsemaid kodututele suunatud toetuse valdkondi (Shoemaker *et al.*, 2020, lk 5). Käesoleva lõputöö raames läbi viidud uuringu tulemused kinnitasid, et kodutute sõltuvusravi järele on äärmiselt suur vajadus, samas kui teenuse kättesaadavus on piiratud ja tänaste võimaluste tulemuslikkust peeti kaheldavaks. Lahendustena nähti pikemaajalist ravi ja järelravi kontrollitud keskkonnas, nõustamisteenuste (sõltuvusnõustamine, kogemusnõustamine) osutamise võimaldamist varjupaigas ning ka kodutu initsiatiivist mitte sõltuva ravi rakendamist.

Varjupaik võib tunduda kodusarnase paigana inimsuhete ja suhtlusvõrgustiku tõttu, seal kogetakse kuuluvustunnet ning mõte eraldiseisvalt elama asumisest võib tekitada sisemist rahutust (Namian, 2022, lk 337–338). Uuringu tulemusel leidis kinnitust, et iseseisvasse ellu väljunud on sattunud tagasi varjupaika just seal loodud suhete ja võrgustiku mõjude tõttu. Nenditi, et kohalikul omavalitsusel puuduvad otseselt kaasatusele ja eneseteostusele suunatud sotsiaalteenused ning kodutute võrgustik kujuneb enamasti saatusekaaslastest. Vabatahtlike kaasamine loob võimaluse suurendada kodutute sotsiaalset kaasatust ja laiendada positiivset toetavat võrgustikku. Vabatahtlike korraldatud tegevuste positiivset mõju on välja toonud Dawes jt (2019, lk 1238–1239) ja Prosser (2021, lk 420–421). Kupper (2021, lk 44) on nimetanud vabatahtlikke kohalike omavalitsuste lisaressursiks ning toonud välja, et pikaajalise kasu saavutamiseks tuleb vabatahtlikke koolitada. Uuringu tulemused kinnitasid vabatahtlike kui olulise lisajõu rakendamise vajalikkust ning potentsiaali.

Theroux ja Summers (2021, lk 40–41) on leidnud, et kodututele suunatud programmide mõju tuleks järjepidevalt hinnata mõõdikute abil, mis käsitlevad isiku potentsiaali rakendamist ning heaolu kasvu. Uuringu tulemustest selgus, et mõõdikud kodututele osutatavate sotsiaalteenuste tulemuslikkuse hindamiseks puuduvad ning teenuste osutamise tulemusi süsteemselt ei dokumenteerita ega mõõdeta, millest omakorda saab järeldada, et teenuste tulemuslikkust ka ei analüüsita.

Lõputöös läbi viidud uuringu tulemusel leiti vastused uurimisküsimustele. Pärnu täiskasvanute varjupaika sattunud isikutele on tagatud vältimatu abi ja esmane toimetulek. Arenguruumi on teenuse osutamisega kokku puutuvate asutuste ja ettevõtete vahelise koostöö korraldamisel ning juhtumikorralduse rakendamisel. Iseseisvale toimetulekule suunatud meetmed eeldavad sageli kodutute initsiatiivikust ja sisemist motiveeritust, kuid sellised ootused võivad praktikas osutuda ebarealistlikeks. Ilmnes vajadus paindlikuma ja kohanduvama teenusekorralduse järele, näiteks grupiteenuste osutamise võimalus varjupaigas kohapeal. Täiendavat tähelepanu vajavad nii ühiskondliku ja sotsiaalse kaasatuse suurendamise võimaluste loomine kui vabatahtlike potentsiaali realiseerimine. Lõputöö eesmärk täideti ning selgus, et Pärnu täiskasvanute varjupaiga kodututele pakutavate teenuste isikukesksuse ja terviklikkuse tagamisel on arenguruumi.

Eeltoodud järeldusi arvesse võttes teeb lõputöö autor Pärnu linnavalitsuse sotsiaalosakonna juhatajale järgmised ettepanekud:

- Kehtestada juhtumikorralduse ja koordineeritud koostöö põhimõtted Pärnu täiskasvanute varjupaiga klientidele toe pakkumisel.
- Jaotada varjupaigateenuse kvaliteedijuhistest tulenevate kvaliteedipõhimõtete järgimiseks selgelt vastutusvaldkonnad Pärnu linnavalitsuse sotsiaalosakonna ja teenusepakkuja vahel.
- Töötada välja õiguslik ja metoodiline raamistik vabatahtliku töö rakendamiseks varjupaigateenuse kontekstis.
- Luua sotsiaalteenuste osutamise tulemuste dokumenteerimiseks andmepõhist otsustamist võimaldav struktuur.

Käesoleva lõputöö tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada teatud piiranguid. Kuna valim oli suhteliselt piiratud ja eesmärgipärane, ei saa tulemusi üldistada laiemale sotsiaalametnike ja teenuseosutajate sihtrühmale. Uuring keskendus Pärnu linna oludele, mistõttu ei pruugi järeldused olla ülekantavad teiste omavalitsuste sotsiaalteenuste korraldusele. Töö mahu ja fookuse tõttu ei kaasatud kodutust kogevate teenusekasutajate vaatenurki, kuid nende kogemuste ja vajaduste uurimine on edaspidi hädavajalik, et arvestada kasutajate vajadusi ja eelistusi teenuste arendamisel.

KOKKUVÕTE

Kodutus on kompleksne ja mitmekihiline sotsiaalne nähtus, kus eluaseme puudumisele lisanduvad struktuursed ja isiklikud probleemid, sealhulgas majanduslik ebakindlus, vaimse tervise probleemid, sõltuvushäired, iseseisva toimetulekuvõime hääbumine ning marginaliseeritus ühiskonnas. Kodutute arv Euroopas on tõusuteel, mistõttu on oluline leida jätkusuutlikke lahendusi, mis võimaldaksid kodutuse probleemi leevendada ning pikaajaliselt vähendada.

Kodutust põhjustavad erinevad struktuursed tegurid nagu näiteks vaesus, eluasemete kõrge hinnatase ja tööturu ebastabiilsus. Individuaalseteks riskiteguriteks, mis suurendavad kodutuks jäämise tõenäosust, on eelkõige sõltuvushäired, aga ka kriminaalne taust, töötus ja psüühikahäired. Lisaks eeltoodule võib kodutuid saata stigmatiseerimine ning ühiskondlik tõrjutus, mis võib takistada kodutuse käsitlemist läbi inimkeskse vaatenurga ning varjutab arusaama kodutusest kui keeruliste eluliste olukordade tagajärjest. Kodutus võib kujuneda ajutisest seisundist pikaajaliseks viibimiseks varjupaigas, mis omakorda soodustab institutsionaalse sõltuvuse kujunemist ja toimetulekuvõime, vastutustunde ning aktiivsuse vähenemist.

Kodutuse vähendamiseks ei piisa vaid erakorralise majutuse pakkumisest. Oluline on mitmekülgsete isikupärastatud teenuste pakkumine ja juhtumikorraldusliku abi osutamine. Kompleksse lähenemise tähtsust toetab ka süsteemiteooria, mis rõhutab vajadust integreerida keerulistes oludes toimetulekuks sotsiaalsed sekkumised individuaalselt kohandatud toetusega. Arvestada tuleb asjaoluga, et varjupaikades tekivad emotsionaalsed sidemed ja kujunevad sotsiaalsed võrgustikud, millest võivad saada takistused iseseisvasse ellu naasmisel.

Eestis on varjupaigateenuse osutamine kohaliku omavalitsuse ülesanne. Statistikast nähtub, et Pärnus on kodutuse määr püsinud viimase kuue aasta jooksul suhteliselt stabiilsel tasemel. Lõputöö autor viis läbi kvalitatiivse uuringu, kasutades

andmekogumismeetodiks poolstruktureeritud intervjuusid. Uuringu tulemusel sooviti kaardistada tänane praktika Pärnu täiskasvanute varjupaiga klientidele teenuste osutamisel, ning välja selgitada, missugused tugimeetmed soodustavad kodutute iseseisva toimetuleku taastamist. Valimisse kaasati Pärnus kodututele teenuste osutamise ja osutamise korraldamisega enim kokku puutuvad kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöö spetsialistid ning teenuseosutajad. Suuliselt intervjueriti kümnet inimest ning üks teenusepakkuja vastas küsimustele kirjalikult.

Valitud uurimismeetodi rakendamine oli tulemuslik ning tuvastati, et kodututele osutatavate teenuste isikukesksuse ja terviklikkuse osas on arenguruumi eelkõige rollide selges määratlemises, infovahetuse ja koostöö parandamises ning juhtumikorralduse ja võrgustikutöö järjepidevuse tagamises.

Varjupaigas pikemaajaliselt viibijad vajaksid tegelikult mõnd muud (majutusega) teenust ning kodututele võiks olla võimalik osutada teenuseid (sõltuvusnõustamine, kogemusnõustamine) varjupaigas kohapeal. Kaasatuse ja positiivse võrgustiku loomisel saaksid abiks olla vabatahtlikud, samuti saaks kohalik omavalitsus välja arendada just eneseteostusele ja tegutsemisvõimaluste loomisele suunatud sotsiaalteenuse. Teenuste osutamise tulemusi tuleks standardiseeritult dokumenteerida, analüüsida ning määrata tulemuslikkuse hindamise mõõdikud.

Käesolevas lõputöös esitati Pärnu linnavalitsuse sotsiaalosakonna juhatajale ettepanekud kodututele osutatavate sotsiaalteenuste kvaliteedi tagamise ja hindamise täiustamiseks, kodutuid toetavate sidusrühmade koostöö edendamiseks ja vabatahtlike kaasamiseks. Ettepanekute elluviimine võimendab kodutusest väljumise tuge, kasvatab resotsialiseerumise tõenäosust ning suurendab nende võimalusi elada täisväärtuslikku elu ja panustada aktiivsete ühiskonnaliikmetena. Lõputöö tulemus on oluline ka seetõttu, et see juhib teravdatud tähelepanu ühele ühiskonna kõige haavatavamatest sihtrühmadest.

Lõputöö edasiarenduseks saab läbi viia uuringu Pärnu täiskasvanute varjupaiga kodutute seas. Koguda ja analüüsida tuleks kodutute kui teenuste tegelike kasutajate vajadusi ja hinnanguid nii teenuste sisu kui nende pakkumise vormi osas.

VIIDATUD ALLIKAD

- Abramyan, H., & Summers, A. B. (2021). Factors contributing to homelessness. In A. B. Summers (Ed.), *Beyond Homeless: Good Intentions, Bad Outcomes, Transformative Solutions* (pp. 12–17). Independent Institute.
- Auväärt, A. (2024, 21. detsember). Pärnu linn tahab täiskasvanute varjupaiga teenuse tasuliseks muuta. *Pärnu Postimees*. <https://parnu.postimees.ee/8158758/parnu-linn-tahab-taiskasvanute-varjupaiga-teenuse-tasuliseks-muuta>
- Batterham, D. (2019). Defining “At-risk of Homelessness”: Re-connecting Causes, Mechanisms and Risk. *Housing, Theory and Society*, 36(1), 1–24. <https://doi.org/10.1080/14036096.2017.1408678>
- Busch-Geertsema, V., Culhane, D., & Fitzpatrick, S. (2016). Developing a global framework for conceptualising and measuring homelessness. *Habitat International*, 55, 124–132. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2016.03.004>
- Calvo, F., Fitzpatrick, S., Fàbregas, C., Carbonell, X., & Turró-Garriga, O. (2020). Individuals experiencing chronic homelessness: A 10-year follow-up of a cohort in Spain. *Health & Social Care in the Community*, 28(5), 1787–1794. <https://doi.org/10.1111/hsc.13005>
- Canham, S. L., Humphries, J., Moore, P., Burns, V., & Mahmood, A. (2022). Shelter/housing options, supports and interventions for older people experiencing homelessness. *Ageing & Society*, 42(11), 2615–2641. <https://doi.org/10.1017/S0144686X21000234>
- Carlier, J., & Verdonck, M. (2024). Does it cost less to rehouse the homeless? A comparison of the costs of rehousing and homelessness. *Brussels Studies*, Fact Sheets, no 189. <https://doi.org/10.4000/brussels.7308>
- Chanal, M., & Berut, N. (2023). Moving Beyond Shelter Culture: Embedding the Housing First Model in the Lyon Metropolitan Area. *European Journal of Homelessness*, 17(2), 65–74.

- https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2023/EJK_17_-_2/latest/Feantsa-2023-17-2_A05.pdf
- Civitta Eesti AS. (2019). „Kainem ja tervem Eesti“ vahehindamine. Lõpparuanne. <https://www.sm.ee/sites/default/files/documents/2022-06/Kainem%20ja%20tervem%20Eesti%20-%20vahehindamise%20lopparuanne.pdf>
- Dawes, J., Sanders, C., & Allen, R. (2019). “A Mile in Her Shoes”: A qualitative exploration of the perceived benefits of volunteer led running groups for homeless women. *Health & Social Care in the Community*, 27(5), 1232–1240. <https://doi.org/10.1111/hsc.12755>
- De Sousa, T., Andrichik, A., Cuellar, M., Marson, J., Prestera, E., & Rush, K. (2022). *The 2022 Annual Homelessness Assessment Report (AHAR) to Congress*. The U.S. Department of Housing and Urban Development. <https://www.huduser.gov/portal/sites/default/files/pdf/2022-ahar-part-1.pdf>
- Elhami, A., & Khoshnevisan, B. (2022). Conducting an Interview in Qualitative Research: The Modus Operandi. *MEXTESOL Journal*, 46(1), 1–7. <https://doi.org/10.61871/mj.v46n1-3>
- Ewijk, H. (2017). Võrgustikutöö. *Sotsiaaltöö*, (3), 27–28.
- Farkas, K. J., Romaniuk, J. R., & Baranowski, M. (2025). Beyond Housing First: rethinking neoliberal policies impacting homelessness. *Journal of Public Health Policy*, 46, 180–192. <https://doi.org/10.1057/s41271-024-00537-7>
- FEANTSA. (2006). *ETHOS – taking stock*. <https://www.feantsa.org/public/user/Resources/resources/ethospaper2006.pdf.pdf>
- FEANTSA. (2008). *Euroopa kodutuse ja eluasemepuuduses isikute tüpoloogia ETHOS*. https://www.feantsa.org/download/ee___3255649326832732344.pdf
- Fleury, M.-J., Grenier, G., Sabetti, J., Bertrand, K., Clément, M., & Brochu, S. (2021). Met and unmet needs of homeless individuals at different stages of housing reintegration: A mixed-method investigation. *PLoS ONE*, 16(1), Article e0245088. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0245088>
- Forg, R. E., & Paun, O. (2021). Assessing needs of student volunteers related to providing care to a homeless population. *Journal of Professional Nursing*, 37(1), 73–79. <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2020.10.008>

- Fornaro, M., Dragioti, E., De Prisco, M., Billeci, M., Mondin, A. M., Calati, R., Smith, L., Hatcher, S., Kaluziński, M., Fiedorowicz, J. G., Solmi, M., De Bartolomeis, A., & Carvalho, A. F. (2022). Homelessness and health-related outcomes: an umbrella review of observational studies and randomized controlled trials. *BMC Medicine*, 20(1), Article 224. <https://doi.org/10.1186/s12916-022-02423-z>
- Gaetz, S., & Buchnea, A. (2023). Housing First as a Systems Approach to Ending Homelessness? Lessons Learned from the Canadian Governance Landscape and Future Directions for Systems Transformation. (2023). Systems Change and Ending Homelessness – special edition of the European Journal on Homelessness. *European Journal of Homelessness*, 17(2), 51–64. https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2023/EJK_17_-_2/latest/Feantsa-2023-17-2_A04.pdf
- Giano, Z., Williams, A., Hankey, C., Merrill, R., Lisnic, R., & Herring, A. (2020). Forty Years of Research on Predictors of Homelessness. *Community Mental Health Journal*, 56(4), 692–709. <https://doi.org/10.1007/s10597-019-00530-5>
- Grenier, A., Barken, R., Sussman, T., Rothwell, D. W., & Bourgeois-Guérin, V. (2016). Homelessness among older people: Assessing strategies and frameworks across Canada. *Canadian Review of Social Policy*, 74, 1–39. <https://www.jstor.org/stable/48670421>
- Gřundělová, B., & Stanková, Z. (2020). Hope in Homeless People: Potential for Implementation of Person-Centred Planning in Homeless Shelters? *Practice*, 32(5), 361–379. <https://doi.org/10.1080/09503153.2019.1695109>
- Halkos, G. E., & Aslanidis, P.-S. C. (2023). Causes and Measures of Poverty, Inequality, and Social Exclusion: A Review. *Economies*, 11(4), Article 110. <https://doi.org/10.3390/economies11040110>
- Helm, A. F., Andre, M. A., Shaffer, P. M., Bruzios, K. E., Marcus, S., Harter, J., & Smelson, D. (2024). Multicomponent Co-Occurring Disorders Treatment and Wraparound Services for Individuals Experiencing Chronic Homelessness. *Community Mental Health Journal*, 60(6), 1203–1213. <https://doi.org/10.1007/s10597-024-01271-w>
- Horvat, N., Coupechoux, A., Aldanas, M.-J., Bajomi, A., Foulquier, C. C., Owen, R., & Spinnewijn, F. (2023). *Eighth Overview of Housing Exclusion in Europe 2023*.

FEANTSA; Fondation Abbé Pierre.
<https://www.feantsa.org/en/report/2023/09/05/report-8th-overview-of-housing-exclusion-in-europe-2023>

- Ilavská, L. (2018). Re-socialization barriers of homeless people. In *Proceedings 5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2018* (pp. 653–660). <https://doi.org/10.5593/sgemsocial2018/3.3/S12.084>
- Jennings, B. M., & Yeager, K. A. (2025). Re-viewing the concept of saturation in qualitative research. *International Journal of Nursing Studies Advances*, 8, Article 100298. <https://doi.org/10.1016/j.ijnsa.2025.100298>
- Kannenbergh, K., & Conley, M. (2020). Advancing occupational justice through street-based intervention: A case study examining strategies for increasing meaningful engagement in the face of homelessness and incarceration. *WORK*, 65(2), 303–310. <https://doi.org/10.3233/WOR-203082>
- Korzeniowska, D., Artienwicz, N., & Jaworska, E. (2023). The potential, usefulness and challenges of using qualitative interviews to study accountants' behaviors. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 47(4), 117–133. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.0886>
- Kupper, K. (2021). Vabatahtlike kaasamise mudeli rakendamise hoolekandes. *Sotsiaaltöö*, (1), 43–48
- Kõre, J., Käsk, I., & Tint, E. (2017). Trepist üles või alla. Eesti vajab tulemuslikumat kodutuse poliitikat. *Sotsiaaltöö*, (1), 39–54.
- Lee, B. A., Shinn, M., & Culhane, D. P. (2021). Homelessness as a Moving Target. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 693(1), 8–26. <https://doi.org/10.1177/0002716221997038>
- Lelov, L. (2013). *Kodutust põhjustavad sotsiaalsed faktorid – Pärnu kodutute varjupaiga näitel*. [Lõputöö, Tartu Ülikool, Pärnu kolledž]. ADA. <http://hdl.handle.net/10062/33072>
- Luchenski, S., Maguire, N., Aldridge, R. W., Hayward, A., Story, A., Perri, P., Withers, J., Clint, S., Fitzpatrick, S., & Hewett, N. (2018). What works in inclusion health: Overview of effective interventions for marginalised and excluded populations. *The Lancet*, 391(10117), 266–280. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)31959-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)31959-1)

- Mabhala, M., Esealuka, W. A., Nwifo, A. N., Enyinna, C., Mabhala, C. N., Udechukwu, T., Reid, J., & Yohannes, A. (2021). Homelessness Is Socially Created: Cluster Analysis of Social Determinants of Homelessness (SODH) in North West England in 2020. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), Article 3066. <https://doi.org/10.3390/ijerph18063066>
- MacNeil, A., & Burnes, D. (2022). Bridging the Gap between Homelessness in Older Adulthood and Elder Abuse: Considerations for an Age-Friendly Shelter System. *Journal of Aging & Social Policy*, 34(3), 391–400. <https://doi.org/10.1080/08959420.2021.1973342>
- Marshall, C. A., Boland, L., Westover, L. A., Wickett, S., Roy, L., Mace, J., Gewurtz, R., Barbic, S., & Kirsh, B. (2020). Occupational experiences of homelessness: A systematic review and meta-aggregation. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 27(6), 394–407. <https://doi.org/10.1080/11038128.2019.1689292>
- Namian, D. (2022). Homemaking among the „chronically homeless“: A critical policy ethnography of Housing First. *Housing Studies*, 37(2), 332–349. <https://doi.org/10.1080/02673037.2021.2009777>
- Nilsson, S. F., Nordentoft, M., & Hjorthøj, C. (2019). Individual-Level Predictors for Becoming Homeless and Exiting Homelessness: A Systematic Review and Meta-analysis. *Journal of Urban Health*, 96(5), 741–750. <https://doi.org/10.1007/s11524-019-00377-x>
- Nõustamiskeskus Sotsiaalne Kaasatus. (s. a.). *Täiskasvanute varjupaiga- ja päevakeskuse teenus Pärnus*. Loetud 2. mai 2025 aadressil: <https://parnuvarjupaik.eu/>
- Olev, A., & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic Journal of Modern Computing*, 10, 409–421. <https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- O’Sullivan, E. (2022). *Key Elements in Homelessness Strategies to End Homelessness by 2030: A Discussion Paper*. European Commission. https://housingfirsteurope.eu/wp-content/uploads/2022/10/mlc-homelessness-discussion-paper_final_2022.pdf
- O’Sullivan, E., Benjaminsen, L., Busch-Geertsema, V., Filipovič Hrast, M., Please, N., & Teller, N. (2023). *Homelessness in the European Union*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/755915/IPOL_STU\(2023\)755915_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/755915/IPOL_STU(2023)755915_EN.pdf)

- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods* (4th ed.). SAGE Publications, Inc.
- Payne, M. (2021). *Modern Social Work theory*. Bloomsbury Publishing.
- Peeker, H. (2021). *Kodutud Tallinnas 2020*. Tallinna Sotsiaaltöö Keskus. https://swcenter.ee/swp/wp-content/uploads/2021/09/Uuringu_aruanne_5_18.06.2021.pdf
- Piirsalu, S. (2020). Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse klientide analüüs. *Sotsiaaltöö* (2), 86–92. <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoot/tallinna-sotsiaaltoot-keskuse-klientide-analuus>
- Pleace, N., Baptista, I., Benjaminsen, L., & Buch-Geertsema, V. (2018). *Homelessness Services in Europe*. European Observatory on Homelessness. https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/Feantsa-Studies_08_v02%5B1%5D.pdf
- Ploom, K. (2017). Kohaliku omavalitsuse väljakutsed sotsiaalteenuste osutamisel. *Sotsiaaltöö*, (1), 12–15.
- Prosser, B. M. (2021). Mobile Caring-Work: Volunteer homelessness outreach on the streets of Brighton & Hove (UK). *Applied Mobilities*, 7(4), 413–431. <https://doi.org/10.1080/23800127.2021.1964154>
- Purre, M., Lõhmus, L., Pedjasaar, M., Kalda, L., & Siimon, M. (2023). *Teiste riikide praktikate kaardistus ja analüüs komorbiidselt esinevate häiretega isikutele toe pakkumiseks Eestis*. Haap Consulting. <https://www.sm.ee/sites/default/files/documents/2024-01/Teiste%20riikide%20praktikate%20kaardistus%20ja%20anal%C3%BC%C3%B Cs%20komorbiidselt%20esinevate%20h%C3%A4iretega%20isikutele%20toe.pdf>
- Richard, L., Carter, B., Nisenbaum, R., Brown, M., Gabriel, M., Stewart, S., & Hwang, S. W. (2024). Disparities in healthcare costs of people experiencing homelessness in Toronto, Canada in the post COVID-19 pandemic era: A matched cohort study. *BMC Health Services Research*, 24(1), Article 1074. <https://doi.org/10.1186/s12913-024-11501-2>
- Riigihangete register. (2024). *Täiskasvanute varjupaiga teenuse tellimine Pärnu linnas*. <https://riigihanked.riik.ee/rhr-web/#/procurement/8165044/documents/source-document?group=B&documentOldId=17833615>

- Sabatini, F. (2024). Deconstructing homelessness: Alternative narratives on and by marginalized and homeless groups in the city of Bologna. *Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 11(2), 1–15. <https://tidsskrift.dk/tcp/article/view/147215>
- Samaaria. (s. a.). *Turvakodud*. Loetud 2. mai 2025 aadressil <https://samaaria.ee/turvakodud/>
- Sammel, A. (2021). Sõltuvusravi kõrval tuleks lahendada ka muid probleeme. *Sotsiaaltöö*, (1), 9.
- Santos-Olmo, A. B., Sánchez-Iglesias, I., Zamorano, S., Díaz-González, J. M., & Muñoz Lopez, M. (2024). Social stigma toward people experiencing homelessness: A survey with a representative sample in Spain. *Stigma and Health*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/sah0000525>
- Sebele-Mpofu, F. Y. (2021). The Sampling Conundrum in Qualitative Research: Can Saturation Help Alleviate the Controversy and Alleged Subjectivity in Sampling? *International Journal of Social Science Studies*, 9(5), 11–25. <https://doi.org/10.11114/ijsss.v9i5.5294>
- Sheppard, V. (2020). *Research Methods for the Social Sciences: An Introduction*. Pressbooks. <https://pressbooks.bccampus.ca/jibcresearchmethods>
- Shoemaker, E. S., Kendall, C. E., Mathew, C., Crispo, S., Welch, V., Andermann, A., Mott, S., Lalonde, C., Bloch, G., Mayhew, A., Aubry, T., Tugwell, P., Stergiopoulos, V., & Pottie, K. (2020). Establishing need and population priorities to improve the health of homeless and vulnerably housed women, youth, and men: A Delphi consensus study. *PLoS ONE*, 15(4), Article e0231758. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231758>
- Sotsiaalhoolekande seadus. (2015). *Riigi Teataja I*, 30.12.2015, 5; *Riigi Teataja I*, 31.12.2024, 29. <https://www.riigiteataja.ee/akt/SHS>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2018a). *Eesti sotsiaalteenuste üldine kvaliteedijuhis*. https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-11/Lisa%201.%20Eesti%20sotsiaalteenuste%20kvaliteedijuhis_12.11.2024.pdf
- Sotsiaalkindlustusamet. (2018b). *Varjupaigateenuse kvaliteedijuhis*. https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2024-02/varjupaigateenuse_kvaliteedijuhis.pdf

- Sotsiaalministeerium. (2023). *Heaolu arengukava 2023–2030*.
<https://www.sm.ee/sites/default/files/documents/2023-04/Heaolu%20arengukava%202023-2030.pdf>
- Sotsiaalministeerium. (2022). *Varjupaigategenus / kodutute õõmaja teenus 2003–2022 [andmebaas]*.
https://www.sm.ee/sites/default/files/documents/2023-08/Varjupaigategenus%20-kodutute%20%C3%B6%C3%B6maja%20teenus_2003-2022_0.xlsx
- Sotsiaalteenuste osutamise kord. (2021). *Riigi Teataja IV*, 28.05.2021, 8; *Riigi Teataja IV*, 27.12.2024, 6. <https://www.riigiteataja.ee/akt/427122024006>
- Stratton, S. J. (2023). Population Sampling: Probability and Non-Probability Techniques. *Prehospital and Disaster Medicine*, 38(2), 147–148.
<https://doi.org/10.1017/S1049023X23000304>
- Subedi, K. R. (2021). Determining the Sample in Qualitative Research. *Scholars' Journal*, 4(1), 1–13. <https://doi.org/10.3126/scholars.v4i1.42457>
- Sullivan, A. A. (2023). What Does it Mean to be Homeless? How Definitions Affect Homelessness Policy. *Urban Affairs Review*, 59(3), 728–758.
<https://doi.org/10.1177/10780874221095185>
- Zhao, E. (2022). The key factors contributing to the persistence of homelessness. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 30(1), 1–5. <https://doi.org/10.1080/13504509.2022.2120109>
- Teppers, E., Nicaise, I., Mertens, N., & Leonori, L. (2024). *PERSON FIRST Towards Person-Centred and Integrated Services for Homeless People*. KU Leuven, HIVA – Research Institute for Work and Society. <https://lirias.kuleuven.be/retrieve/777853>
- Thelwall, M., & Nevill, T. (2021). Is research with qualitative data more prevalent and impactful now? Interviews, case studies, focus groups and ethnographies. *Library & Information Science Research*, 43(2), Article 101094.
<https://doi.org/10.1016/j.lisr.2021.101094>
- Theroux, M. L. G., & Summers, A. B. (2021). Recommendations and conclusions. In A. B. Summers (Ed.), *Beyond Homeless: Good Intentions, Bad Outcomes, Transformative Solutions* (pp. 40–45). Independent Institute.

- Timberg, M. (2019). *Pärnu linna täiskasvanute varjupaiga klientide rahulolu pakutud teenusega* [Lõputöö, Tartu Ülikool, Pärnu kolledž]. ADA. <http://hdl.handle.net/10062/65495>
- Townley, G., Sand, K., Kindschuh, T., Brott, H., & Leickly, E. (2022). Engaging unhoused community members in the design of an alternative first responder program aimed at reducing the criminalization of homelessness. *Journal of Community Psychology*, 50(4), 2013–2030. <https://doi.org/10.1002/jcop.22601>
- Tööhõiveprogramm 2024–2029. (2023). *Riigi Teataja I*, 03.10.2023, 21; *Riigi Teataja I*, 22.06.2024, 3. <https://www.riigiteataja.ee/akt/122062024003>
- Vears, D. F., & Gillam, L. (2022). Inductive content analysis: A guide for beginning qualitative researchers. *Focus on Health Professional Education: A Multi-Professional Journal*, 23(1), Article 1. <https://doi.org/10.11157/fohpe.v23i1.544>

Lisa 1. Intervjuu küsimused

Küsimused	Allikas
Kirjeldage teenusele saabunud kodutuga tegevuste ja eesmärkide planeerimise protsessi?	Gřundělová & Stanková, 2020, lk 372–374 Theroux & Summers, 2021, lk 40–41
Milliseid teenuseid tuleks kodutule esmajoonel pakkuda (lisaks viibimiskohale ja (sotsiaal)nõustamisele)?	Ilavská, 2018, lk 654 Gaetz & Buchnea, 2023, lk 51 Teppers <i>et al.</i> , 2024, lk 20
Kuidas toimub kodutute erinevate vajaduste hindamine?	Ploom, 2017, lk 13 Giano <i>et al.</i> , 2020, lk 704 Shoemaker <i>et al.</i> , 2020, lk 5–6
Kuidas sotsiaalteenused tagavad kodututele võimaluse olla kaasatud ühiskondlikku ja sotsiaalsesse ellu?	Kannenberg & Conley, 2020, lk 305 Teppers <i>et al.</i> , 2024, lk 20 Marshall <i>et al.</i> , 2020, lk 405
Kuidas toetatakse kodutute sotsiaalsete võrgustike taastamist või loomist?	Namian, 2022, lk 336–339 Ewijk, 2017, lk 27
Millised on pikaajaliste ja lühiajaliselt varjupaigas viibivate kodutute toetamise peamised erinevused?	Helm <i>et al.</i> , 2023, lk 1203 Teppers <i>et al.</i> , 2024, lk 132 Fleury <i>et al.</i> , 2021, lk 10
Kuidas on korraldatud kodututele teenuste osutamisel valdkondadeülene võrgustikutöö?	Helm <i>et al.</i> , 2023, lk 1203 Teppers <i>et al.</i> , 2024, lk 20 Sotsiaalkindlustusamet, 2018, lk 4
Kuidas toimub kodututele abi andmine juhtumikorralduse põhimõttel?	O’Sullivan, 2022, lk 7 Canham <i>et al.</i> , 2022, lk 2634 Purre <i>et al.</i> , 2013, lk 108 Shoemaker <i>et al.</i> , 2020, lk 5
Milliseid võimalusi näete kodutute sõltuvusravi korralduse arendamiseks?	Abramyan & Summers, 2021, lk 16 Mabhala <i>et al.</i> , 2021, lk 11 Zhao, 2023, lk 2 Fleury <i>et al.</i> , 2021, lk 9 richard <i>et al.</i> , 2023, lk 11 Theroux & Summers, 2021, lk 40–41
Kuidas saaks vabatahtlikke kaasata kodutute toetamisse kodutusest väljumisel?	Dawes <i>et al.</i> , 2019, lk 1238–1239 Prosser, 2021, lk 420–421 Forg & Paun, 2021, lk 73
Kuidas saaks kodutute toetamisse kaasata kogemusnõustamist?	Helm <i>et al.</i> , 2023, lk 1205 Luchenski <i>et al.</i> , 2018, lk 267
Palun kirjeldage kodututele osutatavate teenuste isikukesksust.	Sotsiaalkindlustusamet, 2018, lk 4
Milliseid mõõdikuid rakendate teenuste tulemuslikkuse hindamisel?	Theroux & Summers, 2021, lk 40–41
Millised on varjupaiga(teenuse) võimalikud arengusuunad?	MacNeil & Burnes, 2022, lk 393 Namian, 2022, lk 336–339 Kõre <i>et al.</i> , 2017, lk 51–52
Mida peate oluliseks veel lisada?	Autori koostatud

Lisa 2. Kategooriad ja koodipuu

Kategooriad	Alakategooriad	Koodid
Planeerimine, eesmärgistamine ja teenuste isikukesksus	Reaktiivne abi	Kliendi initsiatiiv Kliendi vabadus Esmane toimetulek Pikemaajaline kontakt
	Tervikpildi puudumine	Tegevuskava Eesmärgid Kokkulepped Rollikeskne fookus Vastutussegadus
	Teenused	Sõltuvusest väljumine Võlanõustamine Elukeskkonna parandamine Tugiisik Võimekus teenust tarbida Liigne vabadus
Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö	Ressursipuudus	Töö kliendiga Koostöö teenuseosutajatega Ühise turvalise inforuumi puudumine
	Vastutussegadus	Koordinaatori puudumine Ootuste ebaselgus
	Standardite puudumine	Infovahetuse korraldus Sissekannete täpsus Juhtumiplaani vormistus
	Teoreetiline ebaselgus	Juhtumikorraldus Võrgustikutöö
	Teenused	Töömaja Sõltuvusravi kliinik Staatusepõhine teenus Kogemusnõustamine

Lisa 2 järg

Sotsiaalne kaasatus	Ühiskondlik kaasatus	Eneseteostus Töö Mugavustsoon Tugistruktuuri lünk
	Sotsiaalsed võrgustikud	Kontaktid lähedastega Negatiivsed võrgustikud Halvad harjumused Positiivsed võrgustikud Ärakasutamine Vabatahtlikud
Teenuste kättesaadavus ja tulemuslikkus	Kvalifitseerumine teenusele	Õigustatus (töötus, puue, töövõime puudumine jms) Kainus Erinevad asutused
	Teenuse kasutamine	Aja kinnipanek Kohalejõudmine Tahe Asukoht Sõltuvus Erinevad teenusepakkujad Spetsialistide ebapiisavus Kogemusnõustamine Vabatahtlikud
	Tulemuslikkuse hindamine	Mõõdikute puudumine Ebaselgus hindaja rollis Metodoloogiline skeptitsism
	Varjupaigateenus	Tasu kehtestamine Asukoha muutus Erinevad teenusetasemed Lisateenused Ühine infovahetuskeskkond Teenuse nõuete täiendamine Turvaline sekkumiskoht

SUMMARY

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE PROVISION OF SOCIAL SERVICES: THE CASE OF THE PÄRNU ADULT SHELTER

Monika Kangur

Homelessness is a multifaceted and complex social phenomenon that extends beyond the mere absence of physical shelter. It is frequently accompanied by structural disadvantage, economic precarity, mental illness, substance use disorders and systemic social exclusion. Homelessness imposes significant financial burdens on public systems, particularly health care, justice and social services. Addressing its prevalence remains a pressing global challenge.

This thesis examines the growing prevalence of individuals experiencing homelessness and emphasises that current intervention strategies have not effectively curtailed this trend. The aim of the study was to evaluate the degree of person-centred planning and service integration within the adult shelter in Pärnu, based on assessments by local social workers and service providers. Recommendations were submitted to the Head of the Pärnu City Government's Social Department to support the development of exit-oriented support mechanisms. The following research questions were formulated to guide the investigation:

- How is the service pathway structured for individuals who have entered the Pärnu adult shelter?
- What programmatic elements and services facilitate the transition of clients of the Pärnu adult shelter from homelessness to self-sufficiency?

The theoretical framework reviewed conceptualisations of homelessness within academic literature. Both structural drivers (e.g. housing policy, poverty) and individual factors (e.g. trauma, mental health conditions) were explored. Evidence suggests that sustainable

reductions in homelessness require access to permanent supportive housing, comprehensive case management, mental health and addiction services, and individualised support planning. Emergency shelters may contribute to “shelterisation”, a phenomenon marked by dependency and loss of agency.

Contemporary models emphasise the importance of low-barrier access to housing combined with comprehensive wraparound supports. Central to these models is the restoration of personal agency, dignity, and social integration, which is achieved through coordinated, person-centred care. In addition to the above, numerous scholars and practice guidelines underscore the critical role of case management and person-centred approaches in effectively addressing homelessness.

A qualitative research design was employed, using purposive sampling, to target professionals directly involved in the provision or coordination of services for individuals experiencing homelessness. The participant cohort included five municipal social workers, six service providers, one case manager from the Unemployment Insurance Fund, one hospital-based social worker and the manager of a privately operated non-profit shelter. Data were analysed using thematic content analysis, which yielded the following categories: planning and goal setting, person-centred planning, interagency coordination, social inclusion, service accessibility and intervention efficacy.

The findings indicated a lack of structured goal-setting upon service initiation, often resulting in reactive service delivery. Case management responsibilities were fragmented due to the absence of a clearly defined coordination framework. While stakeholders recognised the value of case management, its implementation was ad hoc, with interagency collaboration often limited to information exchange. Documentation practices lacked standardisation. The study also explored pathways to social inclusion and highlighted the absence of dedicated programming to support community integration. Broken family ties and community exclusion were cited as barriers to recovery.

Respondents indicated that access to some services is limited and service use depends largely on client self-activation. Role delineation and outcome measurement frameworks were lacking, resulting in the absence of standardised responsibilities and indicators for evaluating service effectiveness.

Suggestions were made for restructuring services and creating new ones. The incorporation of trained volunteers into service delivery received positive support. There was also a call to enhance the shelter's role in facilitating life changes and to develop measures that would activate homeless individuals.

In response to the research questions, it was concluded that the individuals at the Pärnu adult shelter receive urgent assistance and basic support. However, improvements are needed in coordinating cooperation between institutions, implementing case management and shifting the focus from shelter use to long-term self-efficiency. The current system overly emphasises client self-activation and there is a need for more flexible and adaptive service delivery, e.g. group-based services at the shelter.

Recommendations to the Head of the Pärnu City Government's Social Department included:

- Establishing case management principles and coordinated cooperation practices for supporting the clients of the Pärnu adult shelter.
- Defining clear role responsibilities and quality benchmarks for shelter-based services between municipal and contracted providers.
- Developing a regulatory and operational framework for integrating volunteer support into shelter operations.
- Implementing a standardised data collection and documentation infrastructure to enable evidence-based decision-making.

The findings of this thesis should be interpreted in light of certain limitations. For example, the perspectives of individuals experiencing homelessness were not included due to the scope and focus of the thesis; however, exploring their experiences and needs remains essential for the future development of services that are responsive to user preferences and individual needs.

Nevertheless, the implementation of the recommendations proposed in this thesis can enhance systemic responsiveness and facilitate durable exits from homelessness. Standardised operational protocols and person-centred planning approaches can streamline professional collaboration and improve the consistency and quality of service delivery.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Monika Kangur,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Sotsiaalteenuste osutamise väljakutsed ja võimalused Pärnu täiskasvanute varjupaiga näitel,

mille juhendaja on Reena Matsko,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Monika Kangur

19.05.2025